

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISBN:1300-9702 e-ISBN: 2149-3243

KÜRESEL GÜÇ OLMA HEDEFİ BAĞLAMINDA RUSYA'NIN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI

The Eastern Mediterranean Policy of Russia in the Context of Its Goal To Become A Great Power

Mustafa ÜREN¹

¹ Dr., muren4410@gmail.com ORCID: 0000-0001-5662-3248

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
25.01.2021
Kabul/Accepted:
28.04.2021

DOI:

10.18069/firatsbed.868057

Anahtar Kelimeler

Rusya, Türk Boğazları,
Doğu Akdeniz, Orta Doğu,
Büyük Güç

ÖZ

Jeopolitik teorilerin odak noktasında yer alan Akdeniz, tarihsel süreçte küresel rekabetin kesintisiz devam ettiği bölgelerin başında yer almaktadır. I. Petro'dan beri kendisini büyük güç adayı olarak gören Rusya, sıcak deniz olarak kabul ettiği Doğu Akdeniz'e ulaşmayı ve buradaki rekabete dahil olmayı istemesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nu yenerek İstanbul'u işgal etme ve bu sayede Doğu Akdeniz'e ulaşma hedefine ulaşamamıştır. Çarlık rejimini yıkarak iş başına gelen Sovyet Yönetimi, bu hedeflerinden vazgeçmemiş, ancak Türk Boğazlarını elde etmenin mümkün olmadığını görerek, bölgede kalıcı askeri üs elde etme stratejisini devreye sokmuştur. Bu kapsamda Suriye'de bir askeri üs elde edilmiş, fakat Soğuk Savaş'ın kaybedilmesinin ardından bölgeden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Rusya, büyük güç olduğu iddiasıyla 2000'li yılların ortalarından itibaren Orta Doğu bölgesine olduğu gibi Doğu Akdeniz bölgesine de geri dönmüştür. "Bu süreçte iki kez başarılı olamayan Rusya bu sefer başarılı olabilecek midir?" sorusunun cevabının aranacağı bu çalışmada, doğru bir sonuca ulaşabilmek için başta Rusya olmak üzere tüm tarafların görüşlerinin yansıtılmasına önem verilmiştir. Yapılan analiz neticesinde, bölgede Rusya'nın kalıcı olmasını engelleyebilecek bir faktörün olmadığı, ancak mevcut gücüyle büyük güçten beklenebilecek işlevleri yerine getirme yeterliliğine de sahip olmadığı sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

Being at the focal point of geopolitical theories, the Mediterranean is one region where global competition continues uninterrupted throughout history. Since Peter the Great, Russia, which has seen itself as a great power candidate, wants to reach the Eastern Mediterranean, which it regards as the hot sea, and part of the region's competition. Despite this request, she could not have reached her goal of occupying Istanbul by defeating the Ottoman Empire, and in no way reached the Eastern Mediterranean. The Soviet Administration, which came to power by overthrowing the Tsarist regime, did not give up its' goals but realized that it was impossible to have the Turkish Straits and put the strategy of obtaining a permanent military base in the region into effect. In this context, a military base was acquired in Syria, but it became necessary to be withdrawn from the region after losing the Cold War. Later Russia returned to the Eastern Mediterranean region and the Middle East region as of the mid-2000s with the claim of being a great power. In such a case, the question arises whether Russia, who has failed twice, will succeed this time. In this study, in which the answer to the subject in question will be sought, great importance was attached to reflecting the views of all parties, including Russia, to reach a correct conclusion. At the result of the analysis as a summary, it was concluded that no factor could prevent Russia from being permanent in the region, but it did not have the ability to fulfill the great power's tasks with its current capability.

Keywords

Russia, Turkish Straits,
Eastern Mediterranean,
Middle East, Great Powers

Atf/Citation: Üren, M. (2021). Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikası, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 2(851-874)

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mustafa ÜREN, muren4410@gmail.com

1. Giriş

Rusya'nın bugünkü konuma ulaşmasında, I. Petro(1682-1725)'nin önemli bir role sahip olduğu çoğu uzman tarafından kabul edilmektedir. İktidara geldiği dönemde Avrupa'yı örnek alan I. Petro, başta silahlı kuvvetler olmak üzere tüm devlet teşkilatını reforma tabi tutmuştur (Frost, 2000: 18). Bunun neticesinde kendisine yönelik bölgesel tehditleri ortadan kaldıran Rusya, İmparatorluğunu (Çarlığı) ilan ederek Avrupa'nın büyük devletlerinden biri haline gelmiştir (Vernadsky, 1946: 98). Bu başarıdan sonra Rusya'nın küresel bir güç olabileceğine de inanan I. Petro, devletin dış politika faaliyetlerini bu hedefe ulaşmasını sağlayabilecek şekilde yönlendirmiştir. Doğal olarak bu tarihten itibaren Rusya'nın dış politika gündemine, Baltık Denizi ve Karadeniz'de uluslararası ekonomik sistemle bütünleşmesini engelleyen boğazlar sorunu dahil olmuştur (Gvosdev, 2019: 7). Bu engellerin her ne surette olursa olsun aşılması gerektiğini düşünen Rus Çarı I. Petro, ekonomik kalkınma ve gücün kaynağının da denizlerde olduğunu öngörmüştür (Derviş ve Devrisheva, 2015: 352). Ona göre, boğazları aşarak sıcak denizlere ulaşmak suretiyle büyük güç olabilmenin iki şartı bulunmaktadır. İlki, aşamalı bir şekilde güneye doğru genişleyerek Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılmasıdır. Ancak Dünya Adası olarak tanımlanan Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının jeostratejik açıdan en kritik bölümünde yer alan Osmanlı Devleti'nin aşılması, istikrarlı ve sabırlı bir ilerlemeye bağlıydı. Bu amaç doğrultusunda Rusya, Osmanlı Devleti ile on üç kez savaşmış ve bu savaşların on birini kazanmış olmasına rağmen Osmanlı engelini aşmayı başaramamıştır. İkincisi ise, oluşturulacak güçlü bir donanma vasıtasıyla Rusya'nın gücünü, sadece Karadeniz ve Baltık Denizi'nde değil, tüm deniz ve okyanuslarda ya da dünyanın her yerinde gösterebilmektir.

Rus Çarlığı'nın önündeki Osmanlı engelini ortadan kaldırma ve sıcak denizlere ulaşma amacıyla uygulamaya koyduğu politika, uzun süre Osmanlı-Rus rekabetine kaynaklık etmiştir. Osmanlı ile rekabetinde Çarlık Rusyası'nın niyetini en iyi anlayan uzmanlardan biri Alman Alfred Stenzel'dir. Adı geçen uzman, 1894'te basımı yapılan "İstanbul'a En Kısa Yol: Ordu ve Donanma Birlik Etkisine Bir Örnek" isimli kitapçığında, "Osmanlı ile rekabetinde Rus Çarlığı, ne yapmak istiyor veya ne yapmalı?" sorusunun cevabını bulmaya çalışmıştır (Keleş, 2009: 92). Ona göre; Rus Çarlığı, Avrupa ile ticaretini geliştirmek istiyorsa, boğazlardan serbestçe geçiş hakkına sahip olmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için de, önceliğini Akdeniz'e çıkış imkanı veren Türk Boğazlarına vermelidir. Bunun nedeni Prut, Dinyester, Buğ, Dinyeper, Don ve Volga gibi Rusya'nın verimli topraklarının üçte ikisini oluşturan Boğazlarla bağlantılı olmasıdır. Bu topraklarda üretilen Rus ürünleri, ancak Karadeniz üzerinden Türk boğazlarını kullanmak suretiyle ihtiyaç duyulan ülkelere ulaştırılabilmektedir. Diğer taraftan Akdeniz'in çok geniş bölgelere ulaşım imkanı sunması, onu hem siyasi hem de ticari bakımdan önemli kılmaktadır. Ayrıca Akdeniz'in dini merkezlerle olan bağlantısı, konunun önemiyle ilişkili kültürel boyutu da devreye sokmaktadır (Keleş, 2009: 93). Bunların dışında, Rus topraklarının çok geniş bir coğrafyaya yayılması, Rus donanmasının da geniş bir coğrafyada konuşlanmasını zorunlu hale getirmektedir. Böyle bir durumda Pasifik Okyanusu, Baltık Denizi, Kuzey Denizi ve Kara Deniz'de konuşlu bulunan Rus donanma unsurlarının birbirlerini destekleme yeteneği ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle tüm Okyanuslarla irtibatı sağlayan Akdeniz'in önemi, Rusya açısından daha da artmaktadır (Vego, 2006: 164).

Osmanlı İmparatorluğu ile girdiği rekabette kısa sürede üstünlüğü ele geçiren Rus Çarlığı, sıcak denizlere ulaşabilmek için kendini boğazlarla sınırlandırmamış, güneye doğru genişlemesine paralel olarak iki alternatif güzergâh daha eklemiştir. İlki, Doğu Avrupa ve Balkanlar üzerinden Ege Denizi ya da Akdeniz'e ulaşılması; diğeri, Kafkasya üzerinden İskenderun ya da Basra Körfezleri vasıtasıyla Akdeniz ile temasın sağlanmasıdır. Osmanlı-Rus rekabetinin artarak devam ettiği bu dönem içinde İngiltere, uzun süre söz konusu rekabeti sessizce izlemeyi tercih etmiştir. Ancak Çarlık Rusyası'nın sıcak denizlere ulaşma olasılığının ortaya çıkmasıyla, İngiltere tutumunu değiştirmiştir (Şahin, 2016, 162). Bu konuda Fransa'nın 1798'de Mısır'ı işgali ve Fransa'ya karşı yetersiz kalan Osmanlı Devleti'nin Rus Çarlığı ile imzaladığı İttifak Antlaşması (Kuzucu, 2013: 79), İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Rus Donanmasının Akdeniz'i kullanmasını bölgesel çıkarlarına tehdit olarak algılayan ve bu nedenle devreye giren İngiltere, Fransa'yı Mısır'dan çıkarmakla kalmamış, uzun mücadele neticesinde 1841'de Londra'da topladığı konferansta, Türk boğazlarının kullanımıyla ilgili genel esasları bütün devletlere kabul ettirmiştir (Vego, 2006: 165). Be gelişmeden sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus Çarlığı'nın Osmanlı Devleti'ni ağır bir yenilgiye uğratması ve Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezlerine doğru ilerleme yönündeki niyetini açıkça ortaya koyması, İngiliz Yönetimi'nde büyük bir tedirginlik yaratmıştır. Bu gelişmeleri dikkatle takip eden İngiltere, Çarlık Yönetimi'nin İskenderun ve

Basra Körfezlerine ulaşma ihtimaline karşı Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi'nde gerekli önlemleri almıştır (Şahin, 2016, 166).

Çok sayıdaki girişimlerine rağmen Rus Çarlığı, sıcak denizlere ulaşma yönündeki hayalini gerçekleştiremeden I. Dünya Savaşı sonunda siyasi ömrünü tamamlayarak yerini Sovyetler Birliği'ne bırakmıştır. İktidarı ele geçiren Bolşevikler, önceliklerini ülke içi siyasi ve ekonomik gelişmelere vermiştir. Bu nedenle sıcak denizlere ulaşma politikasıyla ilgilenme fırsatını bulamamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel bir güç olarak ortaya çıkan Sovyet Yönetimi, Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi dikkatini yeniden Orta Doğu ve Akdeniz'e çevirmiştir. Doğu Dünyasının lideri olarak, Orta Doğu ve Akdeniz'de başta ABD olmak üzere Batı dünyası ile kıyasıya rekabete girmiş, ancak Soğuk Savaş'ı kaybetmesi nedeniyle bazı kazanımlar elde ettiği her iki bölgeyi de terk etmek zorunda kalmıştır (Vego, 2006: 164). Sovyetlerin ardılı Rusya da, tıpkı selefi gibi önceliğini ülke içi ve yakın çevresindeki konumunu güçlendirmeye vermiştir. Bunu başarıyla tamamladığına inanan Rusya, Putin'in işbaşına gelmesiyle birlikte ilgisini yeniden Orta Doğu ve Akdeniz'e çevirmiştir. Dolayısıyla üç asırlık Rus tarihinin değişmeyen özelliği, sıcak denizlere ulaşma yönündeki kararlılığıdır. Bununla özdeşleşen diğer bir özelliği ise, girişimlerine rağmen bu alanda henüz başarılı olamamasıdır. Doğal olarak böyle bir durumda akla gelen ilk konu, "Bu sefer başarılı olabilecek mi?" sorusudur.

Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikasının ele alınacağı bu çalışmanın temel amacı, küresel güç olduğunu ispatlamak için yeniden geri döndüğü Doğu Akdeniz'de siyasi ve askeri varlığını devam ettirebilmek amacıyla uygulamaya koyduğu politikasının daha iyi anlaşılabilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda; önce, Rusya'nın dahil olduğu Doğu Akdeniz'deki ortamın jeopolitik teorilere uygun bir tanımlaması yapılacaktır. Ardından, bölgedeki mevcut jeopolitik ortamda etkin olan bölgesel ve küresel dinamiklerin Rusya'nın politikasını nasıl etkileyebilir sorusunun cevabı aranacaktır. Daha sonra konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Rusya'nın bölgeye yönelik politikasını şekillendiren temel esaslar incelenecektir. Söz konusu esasların açıklığa kavuşturulmasından sonra bölgedeki aktörlerle ilişkileri ele alınacaktır. Nihayetinde, elde edilen verilerin ışığında genel bir analiz yapılarak "Rusya bu sefer bölgede kalıcı olabilecek mi?" sorusunun cevabı aranacaktır.

2. Doğu Akdeniz'in Jeopolitiği ve Rusya'nın Bölgeye Yaklaşımı

Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma politikasının ana hedefi Doğu Akdeniz'e ulaşmaktır. Bunu başarması halinde, başta Dünya Adası olmak üzere uluslararası sistemin her yerinde etkin olabileceğine inanılmaktadır. Rusya'nın söz konusu hedefine ulaşmak amacıyla uygulamaya koyduğu strateji, daha sonra ortaya çıkan jeopolitik teorilere esin kaynağı olmuştur. Rusya, belirtilen hedefine ulaşabilmek amacıyla üç ara hedef belirlemiştir. Bunlardan ilki, daha sonra "kalpgah" olarak adlandırılan bölgenin güneyinde kalan kısmını kapsamaktadır. Rus Çarlığı, güneye doğru aşamalı bir şekilde ilerleyerek daha sonra "Avrasya" olarak adlandırılan geniş bölgeyi işgal etmeyi başarmıştır. Diğer, Avrasya bölgesine nüfuz etmek için hayati öneme sahip olan Karadeniz bölgesidir. Çarlık Rusyası, I. Petro döneminde oluşturulan ve sonraki dönemlerde daha da güçlendirilen donanmasıyla aşamalı bir şekilde Karadeniz üzerinde kontrolü sağlamıştır. Buradaki donanması vasıtasıyla Osmanlı'yı Doğu Avrupa ve Kafkasya'da daha da yıpratılmak için önüne çıkan her fırsatı kullanmıştır. Sonuncusu ise, İstanbul ve Çanakkale boğazlarından meydana gelen Türk Boğazlarıdır. Boğazlar, Avrasya bölgesinin nefes borusu olduğu kadar, sıcak denizlere ulaşma politikasının da kilidi niteliğindedir. Bu nedenle hangi dönemde olursa olsun sıcak denizlere ulaşma hedefinden asla vazgeçmeyen Rus yöneticileri için "Türk boğazlarını kendi kontrolüne almak" veya bu bölgeye hakim olmak nihai hedef olmuştur (Goryanof, 2006: 45; Roucek, 1953a: 83). Bu durumun farkında olan küresel güç İngiltere; Türk Boğazlarını, Rus askeri gücünün ve özellikle de donanmasının Akdeniz'e geçişini engelleyen stratejik bir bölge olarak görmüştür (Kappis, 2016: 35). Aslında Rus Çarlığı, I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli antlaşmalar çerçevesinde bu amacına ulaşmıştır. Bu maksatla taraflar arasında imzalanan "İstanbul Antlaşması" ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarının savaş sonunda Çarlık Yönetimine bırakılması kabul edilmiştir (Köse, 2019: 12; Bregolat, 2018: 36). Ancak Ekim 1917'deki Bolşevik Devrimi ile Çarlık rejiminin yıkılması nedeniyle antlaşma uygulanamamış ve uzun mücadeleler neticesinde elde edilen tarihi fırsat kaçırılmıştır. Yaklaşık iki asır boyunca sürekli çatışma halinde olan Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası'nın ardılları Türkiye ve Sovyetler Birliği, I. Dünya Savaşı'nda sonra ortaya çıkan yeni jeopolitik ortamda dost olmayı tercih etmiştir. Bu yüzden Sovyet Yönetimi, iki savaş arası dönemde boğazlar konusuna

uzak durmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın galibi olarak bu konudaki tutumunu değiştirmiş ve boğazları birlikte yönetme konusunda teklifte bulunmuştur (Özkan, 2010: 66). Bahse konu teklif, iki ülke arasındaki dostane ilişkileri sonlandırmış ve bu girişim, Türkiye'nin NATO'ya dahil olmasıyla sonuçlanmıştır.

Bulunduğu coğrafyada güneye ve doğuya doğru sürekli genişleyerek büyük bir kara gücü haline gelen Rus Çarlığı'nın dönüşümünü inceleyerek bundan jeopolitik sonuçlar çıkararak ilk uzman Halford J. Mackinder'dir. Rusya'nın sahip olduğu coğrafyayı ekonomik potansiyeli ve tarihi geçmişiyle birlikte inceleyen Mackinder (2004: 313), 1904 yılında yaptığı "The Geographical Pivot of History" (Tarihin Coğrafi Eksenini) isimli bildirisinde, Rusya'nın "Kalpgah" olarak tanımladığı ve ekonomik potansiyeli yüksek olan bölge üzerinde aşamalı bir şekilde kontrolü sağladığını, güneye doğru ilerlemesine devam ettiğini ve denize ulaşması halinde büyük bir deniz gücünü oluşturabileceğini, zira bunun için de yeterli kaynaklara sahip olduğunu ileri sürmüştür (Petersen, 2011: 17). Aynı bildiride, Almanya ve Rusya'nın ittifak oluşturmaları halinde bunun dünya hakimiyetine dönüşebileceği tehlikesine (Mackinder, 2004: 313) özel vurgu yapmış ve daha sonraki bir eserinde de, "Kara Hakimiyet Teorisi" olarak adlandırılacak iddiasını özetlemiştir: Doğu Avrupa'ya kim hükmederse, Kalpgah'a hakim olur; Kalpgah'a kim hakim olursa, Dünya Adası'na hükmeder; Dünya Adası'na kim hükmederse, Dünya'ya hakim olur (Mackinder, 1919: 186; Petersen, 2011: 19). Aslında Mackinder, adı geçen bildirisinde, İngiliz Yönetimi'ne örtülü bir şekilde üç mesaj verdiği görülmektedir. İlki, mesajdan ziyade bir şart niteliğindedir. "İç Kenar Kuşak" (İşcan, 2004: 61) olarak tarif ettiği alan içinde bulunan ülkelerle (Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin) ilişkiler güçlendirilmeli ve özellikle Almanya-Rusya arasında bir ittifak kurulmasına fırsat verilmemelidir. İkincisi, Rusya'nın sıcak denizlere ulaşmasına her ne olursa olsun müsaade edilmemesidir. Burada sıcak denizlerden kastedilen bölge, hiç şüphesiz Akdeniz'dir. Sonuncusu ise, Rusya'nın Akdeniz'e ulaşmasının engellenmemesi halinde, "Dış Kenar Kuşak" (İşcan, 2004: 61) içinde yer alan ülkelerle (İngiltere, Güney Afrika, Avustralya, ABD, Kanada ve Japonya) işbirliği yapılmak suretiyle Almanya-Rusya ortaklığının dünya üzerinde egemenlik kurmasına müsaade edilmemelidir.

İngiliz Yönetimi'nin Mackinder'in mesaj ve uyarılarını ne derece dikkate aldığı bilinmemektedir. Ancak daha öncesinde İngiltere, 1704'de Akdeniz'in giriş kapısı niteliğindeki Cebelitarık bölgesini işgal etmiş ve bu tarihten itibaren başta Malta olmak üzere aşamalı bir şekilde Akdeniz üzerinde kontrolünü tesis etmiştir (Roucek, 1953: 351). 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Akdeniz'in jeopolitik önemi daha da artmıştır. Bu nedenle yeni açılan kanalın kontrol altında bulundurulması, sömürgeleri ile irtibatını sağlayan en kısa ve güvenli yolun korunması, İngiliz dış politikasının önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir (Roucek, 1953: 347). Dolayısıyla Çarlık Rusyası'nın Osmanlı karşısında üstünlüğünün giderek bariz hale gelmesi İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Bu nedenle İngiltere'nin dikkati, Doğu Akdeniz'e yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu bağlamda giderek hedefine yaklaşan Rus tehlikesine karşı, önce 1853 yılında Katar'ı işgal etmeye başlayarak (Şenel, 2016: 196) Basra Körfezi'nde gerekli önlemleri almıştır. Ardından Doğu Akdeniz'e çıkış arazi niteliğine sahip Kars Platosu'nun (Akgül, 1995: 25) 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Çarlık Rusyası'nın egemenliğine girmesi neticesinde, Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yaparak Doğu Akdeniz'deki Kıbrıs'ı kendi kontrolü altına almıştır (Menekşe, 2013: 315). Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Churchill ve Stalin arasında savaş sonrası dünyanın geleceğini belirlemek amacıyla 9 Ekim 1944 tarihinde Moskova'da yapılan ve daha sonra "Yüzdeler Antlaşması" olarak anılan görüşmeler neticesinde Balkanlar bölgesinde Yunanistan özellikle İngiltere'nin etkinlik alanında bırakılmış ve bu sayede Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e çıkışı engellenmiştir (Köse, 2015: 246). Bu gelişmeler çerçevesinde İngiliz Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'de takip ettiği politikalarına bakıldığında, adı geçen çalışmasını henüz yapmadığı dönemde bile Mackinder'in beklenti ve öngörülerine uygun bir strateji takip ettiği söylenebilir.

Osmanlı engelini aşma konusunda başarılı olamaması, Çarlık rejiminden sonra işbaşına gelen Sovyet Yönetimi'ni yeni arayışlara itmiştir. Bu arayışlar sonucunda, engelin diğer tarafında yani Doğu Akdeniz'de kalıcı bir deniz üssüne sahip olma fikri en mantıklı çözüm olarak öne çıkmıştır. Bunun başarılması halinde, hem kendi toprakları daha uzak bölgeden koruma altına alınabilecek, hem boğazlar vasıtasıyla rakibin engelleyici etkisi azaltılabilecek hem de kendi hareket kabiliyetini sınırlayan boğazlar dışarıdan kuşatma altına alınabilecektir (Gvosdev, 2019: 7). Bu seçeneğin mahzurlu tarafı ise, küresel güçlerin de Avrasya'da konuşlu kara gücünün sıcak denizlere ulaşmasını engellenmek amacıyla önlem alma yeri olarak Akdeniz'i seçmiş olmalarıdır. Bu nedenle bölge, küresel güçler arasında rekabet alanına dönüşmüştür. Zaman içinde küresel güçler değişse bile, Doğu Akdeniz'in bu özelliği hiç değişmemiştir. Tıpkı daha önce İngiltere'nin yaptığı gibi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra küresel güç haline gelen ABD de, Doğu Akdeniz'i Sovyetlere ya da Avrasya'daki kara gücüne karşı mücadele alanı olarak kullanmaya başlamıştır. Bu maksatla Küba Krizi sonrasında daha önce Sovyetlere karşı Türkiye'de konuşlandırıldığı nükleer füzelerini geri çekmiş ve hemen ardından da nükleer füze taşıyan denizaltılarını Doğu Akdeniz'e göndermiştir. Daha sonra benzer tedbirleri, Basra Körfezi bölgesinde de almıştır (Özçelik, 20319: 778). Dolayısıyla kendisine karşı alınan bu tür önlemleri etkisiz hale getirme düşüncesiyle Rusya, geçmiş dönemde Sovyet Yönetimi'nin yaptığı gibi Doğu Akdeniz'de bulunmayı bir zaruret olarak görmektedir. Bu zorunluluğun bir gereği olarak Doğu Akdeniz'de varlık göstermesi, biri savunma diğeri taarruzi olmak üzere Rusya'ya iki stratejik avantaj sağlamaktadır. Rusya'nın savunma amacıyla Doğu Akdeniz'de bulunması sayesinde, bu bölgede deniz ve havadan gelecek tehditlere karşı asgari de olsa, gerekli önlemleri alabilme imkanına sahip olabilmektedir. Bölgeyi taarruzi amaçla kullandığında ise, Türkiye dahil Avrupa'daki rakiplerini denizden kuşatma olasılığını elde etmektedir (Roucek, 1953a: 83). Böylesine önemli avantajları nedeniyle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Akdeniz'de varlık göstermek, Rus dış politikasının değişmeyen hedeflerinden biri olmuştur.

Mackinder'e göre, Dünya Adasını kontrol altına almadan dünyaya hükmetmek kolay değildir. Bunun başarılabilmesi, Akdeniz'in tam anlamıyla kontrol altına alınması ve etkin bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Mackinder'in bu jeopolitik durum tespitinden sonra ortaya koyduğu "Kara Hakimiyet Teorisi"nin hayata geçirilebilmesi için en kritik rol, örtülü bir şekilde Akdeniz'e verilmiştir. Jeopolitik biliminin kurucusu olarak kabul edilen Ratzel, Dünya Adasının merkezinde yer alan Akdeniz'e büyük önem atfetmiş, bu yüzden de daima büyük güçlerin kontrolü altında kaldığını iddia ederek, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Doğu Akdeniz'in öneminin arttığını belirtmiştir (Stogiannos, 2019: 179). "Kara Hakimiyet Teorisi" gereği kalpgah bölgesindeki bir kara gücünün, Akdeniz'de güçlü ve üstün bir manevra yeteneğine sahip bir donanma oluşturmadan, onu esnek ve etkin bir şekilde kullanmadan, önce Dünya Adasında ve daha sonra dünyada hakimiyet kurması mümkün değildir. Dünya Adasının kritik bir bölgesinde yer alan Akdeniz'in jeopolitik önemi her geçen gün artmaktadır. Burada coğrafi konum, tarih, jeostrateji ve jeoekonomi gibi değişik faktörler de rol oynamaktadır.

Coğrafi konum bakımından Akdeniz; Çanakkale Boğazı (Karadeniz), Cebelitarık Boğazı (Atlantik Okyanusu) ve Süveyş Kanalı (Pasifik Okyanusu) gibi stratejik bağlantı noktaları vasıtasıyla Dünya Adasını iç deniz ve okyanuslarla irtibatını sağlayan bir bölgedir (Roucek, 1953: 349). Kapalı deniz niteliğine sahip olan Akdeniz; bazı uzmanlara göre, Tunus'daki "Bon Burnu" ile İtalya'ya ait Sicilya Adası'nın batı ucunda bulunan "Lilibeo Burnu" arasında ikiye ayrılmaktadır. Bu tanımlamaya göre Doğu Akdeniz; Tunus, Libya, Mısır, Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya ve İtalya gibi ülkelerle çevrilidir (Yaycı, 2020: 17). Dünya Adası içinde kapladığı bu alan açısından Doğu Akdeniz'in üç kıtanın birleştiği bir noktada yer alması, ona ayrı bir önem kazandırmaktadır. Başta Avrasya bölgesi olmak üzere üç kıtaya müdahale olanağı vermesi, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de bulunmasının temel gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Doğu Akdeniz, Tim Marshall (2019: 15-46)'ın "Coğrafya Mahkumları" isimli eserinde de belirttiği gibi Rusya'nın mahkum olduğu devasa yapıdaki arazisinden çıkarak kendini hür ve serbest hissettiği bir alandır.

Bölgeye tarihsel açıdan bakıldığında, üç kıtanın birleşme noktası olan Akdeniz, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda uluslararası etkileşimi sağlayan bir bölge olarak ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda bölge, Anadolu, Mezopotamya ve Mısır medeniyetlerinin ortaya çıkışında ve dünyaya yayılmasında etkili rol oynamıştır (Şahin, 2019: 5). Bu nedenle Akdeniz'in dönemin küresel veya bölgesel güçlerinin kontrolü altında kaldığı görülmektedir. Bu manada Doğu Akdeniz, her zaman büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Avrasya bölgesiyle bağlantıyı sağlayan Anadolu'yla birlikte Asya ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan Orta Doğu'yu kontrol altında bulundurabilmek için Doğu Akdeniz'de üstün bir deniz gücüne sahip olunması zorunludur. Örneğin Akdeniz vasıtasıyla bölgede egemenlik kurmayı başaran Roma İmparatorluğu, hareket esnekliği sağlayan Akdeniz için "Bizim Deniz" manasında "Mare Nostrum" ifadesini kullanmıştır (Yaycı, 2020: 18). Diğer bir ifadeyle, Akdeniz olmaksızın bu kadar geniş coğrafyada kontrol kurmak zordur. Belirli bir dönemde Dünya Adası'nın bazı bölümlerinde egemenlik kurmayı başaran Osmanlı İmparatorluğu, 15. yüzyılın sonlarından başlayarak 19. yüzyılın ortalarına kadar Doğu Akdeniz'i etkin bir şekilde kullanmıştır (Kiren, 2019: 18). Bölgede sürekli varlık gösterme niyeti olan Çarlık Rusyası'na göre; Akdeniz, sıcak denizlere ulaşma ve karaya mahkûm olma konumundan kurtulabilme fırsatı vermektedir. Bölgede sürekli varlık gösterebilmek için de

kalıcı üsler elde etmek gerekmektedir (Roucek, 1953a: 83). Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla 1784 yılında kendisine askeri üs verilmesi karşılığında, Mısır Memlûkluları'na bağımsızlıklarını destekleme garantisi vermiştir (Tepeyurt ve Coşkun, 2016: 216). Bu girişiminde istediği başarıyı elde edemese de, belirtilen tarihten itibaren Doğu Akdeniz'de varlık gösterme girişimlerinden vazgeçmemiştir. Bu dönem içinde bölgede ne kalıcı bir üs elde edebilmiş, ne de İngiltere'ye tehdit oluşturabilecek bir konuma ulaşabilmiştir (Roucek, 1953a: 83). Konuyla ilgili girişimlerinden ilk somut neticeyi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet Yönetimi elde edebilmiştir.

Aslında Doğu Akdeniz'in jeopolitik öneminin belirlenmesinde temel faktör, jeostratejik konumudur. Bölgeye bu açıdan bakıldığında, jeostratejik önemini artıran üç faktörün olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, bölgenin okyanus ve iç denizlerle bağlantısını sağlayan tartışılmaz stratejik öneme sahip kanal ve boğazlara ev sahipliği yapmasıdır. Doğu Akdeniz, uluslararası ticaret yollarının doğu ve batısını birbirine bağlayan güzergah üzerinde yer almaktadır (Gürdeniz, 2020: 52; Yayıncı, 2012: 4). Stratejik bir bağlantı noktası olan ve Pasifik-Atlantik okyanuslarını birbirine bağlayan Süveyş Kanalı (Akın, 2019: 306); hizmete girmesiyle birlikte doğu ile batıyı birleştiren ticaret yolunu, eski "Uzak Doğu Hattı"na göre mesafe bakımından yaklaşık yüzde 40 oranında; zaman bakımından ise, yaklaşık üç hafta kadar kısaltmıştır (Bediz, 1951: 335). Günümüzde dünya ticaret hacminin yaklaşık üçte biri, kanalı kullanma mecburiyetindedir. İkincisi, stratejik ham madde niteliğindeki petrolü taşıyan stratejik ulaştırma hatlarının bölgeden geçerek tüketici ülkelere ulaştırılma zorunluluğudur. Hazar Havzası ve Kuzey Irak'tan boru hatlarıyla İskenderun Körfezi'ne gelen ya da İran, Basra Körfezi ve Suudi Arabistan'da üretilen petrol, tankerlerle Doğu Akdeniz üzerinden ilgili tüketici pazarlara aktarılmaktadır. Daha açıkçası, Avrupa petrol ihtiyacının yüzde 70'lik bölümü, kanal ve Doğu Akdeniz güzergâhını geçerek tüketici pazarlarına ulaştırılmaktadır (Hasanoğlu ve Abbasov, 2019: 803). Bu yönüyle Süveyş Kanalı, hem büyük enerji tasarrufu sağlamak hem de Doğu Akdeniz'i uluslararası ticaret için stratejik bir geçiş alanı haline getirmektedir. Bu yüzden istikrarsız bir durumla karşılaşmamak için "11 Eylül Terör Saldırıları"ndan sonra Akdeniz'in güvenliği görevi, Ekim 2001'den itibaren NATO'ya verilmiş ve bu görev, "Aktif Çaba Harekatı" (Operation Active Endeavour) adı altında 2016 yılına kadar sürdürülmüştür. Daha sonra NATO'nun yaptığı durum değerlendirilmesine bağlı olarak 2018 yılında başlattığı "Deniz Koruma Harekatı" (Operation Sea Guardian) ile Akdeniz, gözlem ve kontrol altında bulundurulmaya devam edilmektedir (Bayer, 2019: 882). Sonuncusu ise, başta Avrasya olmak üzere kritik bölgeler üzerinde stratejik kontrol imkânı sağlayan Kıbrıs'ın konumudur. Kıbrıs, hem Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'i hem de Süveyş Kanalı ve Çanakale Boğazı'na giden yolları kontrol altında bulundurmaktadır. Jeopolitik önemini tartışılmaz hale gelen Kıbrıs, küresel ve bölgesel güçlerin ilgi odağında yer almaktadır (Yayıncı, 2012: 5; Gönül, 2019: 342). ( ).

Bölgenin jeoekonomik önemini belirleyen faktör ise, keşfedilmiş ve potansiyeli olduğu iddia edilen petrol ve doğalgaz kaynaklarıdır. Keşfedilen petrol miktarı, iyimser hesaplar yapılmasını gerektirecek seviyede değildir. Aynı durum, keşfedilmesi öngörülen petrol için de geçerlidir. Ancak doğal gaz konusunda durum tamamen farklıdır. Doğu Akdeniz, dünyadaki doğal gaz rezervlerinin yüzde 4,5'ine sahip olduğu iddia edilmektedir (İnat ve Duran, 2020: 17). Keşfedilen doğal gazın Avrupa'ya nasıl aktarılacağı konusundaki tartışmalar devam etmektedir. Enerjide dışa bağımlılık oranı petrolde yüzde 90, doğal gazda yüzde 66 seviyelerinde (Orhan ve Tamçelik, 2019: 1090) olan AB, bu durumdan kurtulmanın yollarını ararken, özellikle Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmak için özel gayret sarf etmektedir. Hatta bölgedeki gazın Avrupa'nın Rusya'ya bağımlılığını azaltabilmesi ihtimali, bölgedeki gündemin önemli maddelerinden biri haline gelmiştir (Şahin, 2019b: 36). Rusya'nın bu konudaki politikası ise, kendi bölgesi dışındaki doğal gaz ve petrolün doğrudan Avrupa'ya ulaşımını öngören boru hatlarının inşa edilmesini engellemeyi hedeflemektedir (Rumer, 2007: 33). Gelirlerinin büyük bölümü enerji kaynaklarına dayalı olan Rusya, bu tür girişimleri yakından takip etmekte, faaliyetlerin kendi aleyhine sonuçlanmaması için özel dikkat saf etmekte ve bölgedeki enerji kaynaklarının tüketici pazarlara aktarılmasında oyun kurucu olmak istemektedir (Telli, 2019: 1020).

3. Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikasını Etkileyen Bölgesel ve Küresel Dinamikler

Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemini belirleyen faktörler, bölge dışı aktörlerin ilgisini bu bölgeye çekmekte ve kesişen çıkarlar (Şahin, 2019b: 36), bölgeyi küresel rekabetin arenası haline getirmektedir. Bu rekabet neticesinde bölgenin kaderi, büyük güçler tarafından belirlenmektedir. Bölgedeki rekabetin sonuçlarının

Avrasya'yı da etkilemesi nedeniyle Rusya, bölgede varlığını göstererek rekabete dahil olmak istemektedir. Günümüzde bölgedeki rekabet ABD, AB ve Rusya arasında devam etmektedir. Bölgedeki aktörler ise, bölgesel ve küresel dinamiklerin yarattığı etki ve çıkar algılarına göre konumlarını belirleyerek bu rekabetteki yerlerini almaktadırlar.

Doğu Akdeniz'de tarifi yapılan jeopolitik ortama göre, bölgedeki gelişmeleri doğrudan etkileyebilecek nitelikteki bölgesel ve küresel dinamikleri beş genel başlık altında sıralamak mümkündür. İlki, jeopolitik öneminden dolayı bölgenin dönemin büyük güçleri tarafından kendi kontrollerinde bulundurulma isteğidir. İngiltere ile başlayan bu alışkanlık, günümüzde devam etmektedir. İngiltere, bunun için önce İspanya ve Fransa'nın bölgedeki hegemonyalarını yok ederek kendi hegemonyasını tesis etmiştir. Bu kapsamda önce Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs gibi jeostratejik açıdan kritik bölgelerde üsler kurarak "İmparatorluk Yolu"nu (İngiltere-Cebelitarık-Malta-Süveyş Kanalı-Hint Okyanusu) güvence altına almıştır. Ardından, tüm gayretini bu düzenin korunmasına vermiştir (Federzoni, 1936: 391; Roucek, 1953: 352). Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni uluslararası düzende güç kaybına uğrayan İngiltere, yerini ABD'ye bırakmıştır. Bu değişimde, savaş dönemi müttefikli olan Sovyetler Birliği'nin tutum değişikliği de etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde Sovyetler Birliği'nin güneye doğru genişleme girişimi, ABD'nin devreye girerek 1947'de yayınladığı Truman Doktrini'yle durdurulabilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Dünyasının lideri olarak ortaya çıkan ABD'nin bu kararı, Akdeniz'deki varlık göstermesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Roucek, 1953a: 81). ABD bu dönemin başlangıcında, İngiltere'nin bölgedeki üslerini kullanması yanında Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Körfez Bölgesi ve Kuzey Afrika'da oluşturduğu hava üsleriyle deniz gücünü tam anlamıyla koruma altına almıştır. Bunlara ilave olarak bölgedeki aktörlerle işbirliği yaparak Balkan Paktı ve Bağdat Paktı gibi bölgesel güvenlik örgütlerini kurdurtmak suretiyle Sovyetlerin güneye genişlemesini engellemeyi başarabilmiştir (Özçelik, 2019: 773). Buna karşılık Sovyetler Birliği de, Türkiye ve Yunanistan üzerine kurduğu baskı ile Akdeniz'e ulaşmada başarılı olamayacağını anlayınca, bu sefer Yugoslavya ve Arnavutluk gibi ülkelerdeki kendine müzahir rejimler vasıtasıyla Doğu Akdeniz'de varlık gösterme mücadelesine (Roucek, 1953a: 84) girmiş ve bu yöndeki gayretlerini, Soğuk Savaş boyunca devam ettirmiştir.

En az ilki kadar önemli olan diğeri, 2010 yılından itibaren enerji alanında yapılan keşifler ve bunun yaratmış olduğu sonuçlardır. Bölgede potansiyel enerji kaynaklarına yönelik ilk araştırma, 2010'da ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yapılmıştır (Şafak, 2019: 5). Bu araştırmaya göre, Lübnan, İsrail, Filistin ve GKRY açıklarında kalan ve "Levant" olarak adlandırılan bölgede yaklaşık 1.7 milyar varil petrol ve 3.5 trilyon metreküp doğal gaz olduğu öngörülmüştür. Bu gelişmeler farklı olarak Mısır açıklarında bulunan "Nil Deltası" olarak adlandırılan bölgede 1.8 milyar varil petrol ve 6.3 trilyon metreküp doğal gaz bulunduğu açıklanmıştır. Aynı şekilde GKRY'nin hak iddia ettiği Limasol Limanından yaklaşık 160 km mesafedeki "Afrodit" sahasında da 198 milyar metreküp doğal gazın bulunduğu duyurulmuştur (Özekin, 2020: 9). Bölgenin geneline bakıldığında, Doğu Akdeniz'de 3.3 milyar varil ham petrol ve 10 trilyon metreküp doğal gaz bulunduğu tahmin edilmektedir. Bugüne kadar öngörülen bu rezervlerden yaklaşık 2.5 trilyon metreküp doğal gazın keşfedildiği bildirilmektedir (Kavaz, 2020: 276). Bölgede bulunan petrol ve doğal gaz kaynakları, bölgenin jeopolitik önemini artırırken, tam aksine bölge güvenliğine ters etkide bulunmuştur. Bu anlamda ortaya çıkan yeni ve farklı çıkar, maliyet ve fayda algıları, bölgedeki devletler arasında değişik gruplaşmalara neden olmuştur (Zenonas, 2019: 5). Farklı çıkar algılarına dayalı gruplaşmalar, doğal olarak bölgesel ve küresel güçlerin bölgeye nüfuz etmesini kolaylaştırmaktadır. Bu manada diğer küresel güçler gibi Rusya da, bölgedeki varlığıyla enerji kaynaklarının tüketici pazarlara ulaştırılması amacıyla kullanılan güzergâhların kontrol edilmesinde söz sahibi olmak istemektedir.

Enerji keşiflerinin bölgesel ve küresel yansımaları, bir diğer bölgesel dinamik olarak ortaya çıkmaktadır. Aslında buna, küresel sonuçlar doğurabilecek bölgesel dinamik denmesi daha doğru olacaktır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları bölge ülkeleri için ekonomik avantajlar sunmakla birlikte deniz alanlarının resmi paylaşımının yapılmaması ülkeler arasında gerilime neden olmuştur. Bu olumsuz gelişme, başta Kıbrıs Sorunu olmak üzere Türk-Yunan uyuşmazlığı ve Filistin Sorunu gibi bölgede süre gelen sorunları daha da tetiklemiş ve hatta içinden çıkılmaz hale getirmiştir (Yorulmaz, 2019: 82). Bölgedeki enerji keşifleri ve bu alandaki yeni beklentiler, Doğu Akdeniz'in yetki alanlarının paylaşımı konusunu bölgedeki gelişmeleri doğrudan ya da dolaylı etkileyebilen bir dinamik haline dönüştürmüştür (Şahin, 2019b: 15). Sorunun bölgesel bir nitelik kazanmasına neden olan ilk adım GKRY tarafından atılmıştır. AB'nin desteğini arkasına alan

GKRY, KKTC ve Türkiye'nin bölgedeki hak ve çıkarlarını dikkate almaksızın Mart 2003'de tek taraflı münhasır ekonomik bölge ilan etmiştir (Özekin, 2020: 12). Türkiye'nin uluslararası hukuka dayandırdığı tezlerine itiraz eden Yunanistan ve GKRY'nin Mısır ve İsrail ile yaptığı ayrı ayrı deniz yetki alanları antlaşmaları ile bölgedeki siyasi gerilim artmıştır (Balık, 2018: 95). Bu antlaşmaları uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia eden Türkiye'nin 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da Libya ile imzaladığı deniz yetki alanları antlaşması (Yaycı, 2020: 160), bölgedeki siyasi tansiyonu daha da yükseltmiştir. Bölgesel çıkarları konusunda hassas bir tutum sergileyen Türkiye, 31 Mayıs 2010'da İsrail Silahlı Kuvvetlerine ait unsurların Mavi Marmara gemisine yaptığı baskın neticesinde bu ülkeyle ikili ilişkilerini askıya alarak, ilişkilerin yeniden başlamasını bazı temel şartlara bağlamıştır (Tüysüzoğlu, 2014: 593). İki ülke ilişkilerinde bugüne kadar olumlu bir gelişme kaydedilmezken, Türkiye'nin Mısır'da seçimle iş başına gelen siyasi iktidarın 3 Temmuz 2013'te askeri darbe ile yıkılmasına sert tepki göstermesi üzerine Türkiye-Mısır ilişkileri de kopma noktasına gelmiştir (Sarıslan, 2019: 541). Dolayısıyla bölge devletleri arasındaki anlaşmazlıklar, doğal olarak istikrarsız bir ortam yaratmakta ve bölgedeki güç dengesini olumsuz yönde etkilemektedir (Beccaro ve Maass, 2017: 8). Bu olumsuz gelişmelerin üzerine bir de AB'nin deniz yetki alanları konusunda Türkiye'ye karşı kendi üyeleri Yunanistan ve GKRY'nin yanında yer alması, sorunun daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu nedenle sorun, bölge sınırlarını aşip küresel bir boyut alabilecek şekilde bir seyretmektedir.

Kıbrıs Adası'nın Doğu Akdeniz'in merkezinde yer alması gibi bir türlü çözüme kavuşturulamayan ve bu yüzden kördüğümüne dönüşen Kıbrıs sorunu da, bölgesel dinamiklerin merkezinde yer almaktadır. Sorunun çözümsüzlüğü, büyük oranda diplomasi kanallarının tıkanmasından kaynaklanmaktadır. Sorunun çözümsüzlüğü, 1968'den beri diplomatik kanallar açık olmasına rağmen Rum tarafının adayı yönetme hak ve yetkisini Türk tarafıyla paylaşmama ısrarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu durum diğer bölgesel ve küresel dinamikleri de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Daha doğrusu tetikleyici bir özelliğe sahiptir. Sorunun temelinde, Rumların adayı kendilerine ait bir mülkümü gibi görme anlayışı yer almaktadır. Rum tarafının kurucu antlaşmalar ve anayasayı dikkate almaksızın siyasi düzeni kendi çıkarlarına göre değiştirmek istemesi, çözümsüzlüğün altında yatan asli nedeni oluşturmaktadır. Aslında 1959 tarihli kurucu antlaşmalar (Vatansever, 2010: 1504) gereği Ada Yönetiminin herhangi bir bölgesel örgüte üye alınmaması gerekmektedir. Ancak AB'nin stratejik çıkar hesaplamalarından dolayı tüm adayı temsilen GKRY'yi üyeliğe kabul etmesi (Vatansever, 2010: 1523), sorununun çözümsüzlüğünü perçinlemiştir. Bu durum, sadece Yunanistan ve GKRY ile Türkiye'yi değil, başta Kıbrıs sorunu olmak üzere Doğu Akdeniz'deki diğer sorunlarda Türkiye ve AB'yi de karşı karşıya getirmektedir. Bu tip olumsuz gelişmeler ise, NATO üyesi ülkeler arasında ortaya çıkan çatlaklar nedeniyle Rusya'ya daha geniş manevra imkanı sunmakta ve bölgedeki konumunu güçlendirmektedir.

Sonuncusu ise, bölgesel bir dinamik olarak başlayan, sonra küresel bir dinamiğe evrilen Arap Baharı ve onun bölgede yarattığı sonuçlardır. 2010 yılı sonunda Arap Baharı kapsamında Suriye ve Libya'da başlayan istikrarsız durumun Doğu Akdeniz'e yönelik olumsuz yansımaları devam etmektedir. Bölgesel ve küresel güçlerin farklı tutum sergilemeleri, her iki soruna bir türlü çözüm bulunamamasına neden olmaktadır. ABD ile rekabet halinde olan Rusya, her iki olayda da gerek Orta Doğu ve Kuzey Afrika gerekse Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına uygun hareket etmektedir. Özellikle, Libya'da eski müttefiki Kaddafi'ye karşı ilgisiz kalması Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki güvenilirliğine büyük darbe indirmiştir. Bu gelişmeden önemli dersler çıkaran Rusya, Suriye'de mevcut rejime siyasi ve askeri destek vererek gelişmeleri yönlendirici bir konuma gelmiş; Libya'da ise, muhalif güçleri destekleyerek ülkenin geleceğinde söz sahibi olmaya gayret göstermektedir. Bölge devletlerinin sahip olduğu kapasiteleri, bölgedeki mevcut sorun ve çatışmaları çözüme kavuşturabilecek yeterlikte değildir. Bu nedenle bölgede ortaya çıkan anlaşmazlıkların krize dönüşerek tırmanışa geçtiğinde taraflar arasındaki gerilim, genellikle büyük güçlerin devreye girmesiyle yatıştırılmaktadır. Bu yüzden bölgede büyük güçlerin varlığı, güç dengesinin oluşması ve istikrarın sağlanması açısından zaruridir

Bölgedeki büyük güçlerden biri ABD, diğeri de Rusya'dır. Bölgedeki varlığını sürekli hale getirmeye çalışan Rusya, söz konusu dinamikleri dikkate alarak politika planlamak ve uygulamak zorundadır. Ancak sadece bunları göz önünde bulundurarak bir dış politika oluşturmak yeterli değildir. Bu nedenle bölgeye küresel güç olma hayaliyle geri dönen Rusya'nın genel hedeflerine ulaşabilmesi için bölgeye yönelik oluşturduğu politikasının hazırlanmasına etki eden çok sayıda faktörü göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bunları dikkate alarak hazırlanacak bir dış politikanın başarı olasılığı, hiç şüphesiz daha fazla olacaktır.

4. Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikasının Temel Esasları

Rus dış politikasının hazırlanmasında belirli stratejik dokümanların rehber olarak alındığı bilinen bir gerçektir. Bu dokümanlarla Rusya'nın ilgisini hangi alanlara ve bölgelere yoğunlaştırdığını belirlemek mümkündür. Doğu Akdeniz'de varlık göstermesini büyük devlet olmasının bir gereği olarak gören Rusya'nın dış politikasına yön veren "Dış Politika Konsepti" (2016) ve "Ulusal Güvenlik Stratejisi" (2009) gibi bazı stratejik dokümanlarında Akdeniz bölgesine yer vermemesi (Pedro, 2017: 49) bir çelişki olarak ortaya çıkmaktadır. Akdeniz'in aksine Orta Doğu bölgesine ise, her iki dokümanda da özel olarak değinilmektedir. Bu dokümanlara göre; küresel güç olma hedefine ulaşabilmek için Orta Doğu'da başta bölgedeki müttefikleri olmak üzere Arap Ligi, Körfez İşbirliği Konseyi, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Rus-Arap İşbirliği Forumu gibi örgüt ve kurumlarla işbirliği yapmayı öngörmektedir (Pedro, 2017: 55). Akdeniz konusuna değinen Rus stratejik belgesi ise, 2015'te yayınlanan "Rusya Federasyonu'nun Denizcilik Doktrini" isimli dokümanıdır. Dokümanın 58. Paragrafında, kararlı bir politika takip edilmek suretiyle Akdeniz'in siyasi ve askeri istikrar ve iyi niyet bölgesine dönüştürülebileceği, bölgede kalıcı Rus deniz gücü varlığının bulundurulacağı, Kırım limanları ve Krasnodar Eyaleti bölgesindeki Rus deniz araçlarının Akdeniz Havzası ülkelerine kesintisiz seyir imkânının sağlanmasının hedeflendiği belirtilmektedir (Davis, 2015: 22).

Öngörülen bu hedefler çerçevesinde Rusya'nın Akdeniz'e ilgisi, uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Ancak İngiltere gibi bölgeye kök salmış bir geçmişi de yoktur. Akdeniz'e ilgi göstermeye başladığı dönemde, aynı durum Karadeniz için de geçerliydi. 18. yüzyılın başında Karadeniz'de bir limanı bile yok iken, söz konusu yüzyılın sonunda güçlü bir deniz gücü oluşturmayı başarmıştır. Rus donanmasının Karadeniz'de üstünlük sağlamasının ardından bu sefer de; Rus ticaret filolarının, Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz istikametinde başlayan faaliyetleri günümüze kadar devam etmiştir. Bu dönemde Çarlık Rusyası'nın Akdeniz'e ulaşma yönündeki kararlılığı İngiltere'nin tepkisini çekmiş ve İngiltere, Fransa ile birlikte Kırım Savaşı (1853-1856)'nda Osmanlı Devleti'nin yanında yer almak suretiyle Rus Çarlığı'nı cezalandırmıştır (Pedro, 2017: 49). Buna rağmen kararlı tutumundan vazgeçmeyen Rusya, geçmişte Osmanlı'ya karşı Karadeniz'de başardığını, günümüzde ABD ve AB'ye karşı Doğu Akdeniz'de de tekrarlama niyetindedir. Bugüne kadar bölgedeki mücadelesinde tek kazanımı, 1971'de Suriye ile imzaladığı savunma ve işbirliği antlaşması çerçevesinde elde ettiği "Tartus Deniz Üssü"dür. Soğuk Savaş sonrası bölgeyi terk etmek zorunda kalan Rus Filosu, adı geçen üs vasıtasıyla varlık gösterebilmek için 2000'li yılların başından itibaren bölgeye geri dönmüştür (Nopens, 2013: 4). Tartus Limanı'nda konuşlu olan Akdeniz Filosu, normal olarak Karadeniz Filosu'nun bir parçasıdır. Rus Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Viktor Chirkov'a göre; Akdeniz Filosu, sadece Akdeniz'de değil, başta Atlantik ve Hint okyanusları olmak üzere dünyanın her yerinde görev yapmak amacıyla teşkil edilmiştir (Zonova, 2015: 524). Rusya, belirtilen görevleri başarıyla yerine getirebilmesi için Tartus Limanı'nın yeterli olmadığını düşünmektedir. Rus Savunma Bakanı Sergey Şoyku, 2014 yılında yaptığı bir açıklamasında, bu eksikliğin giderilmesi yönünde görüşmelerin devam ettiğini açıklamıştır (Zonova, 2015: 525). Ancak bugüne kadar bu konuda olumlu bir netice alınmamıştır.

Putin'in işbaşına gelmesinden itibaren Rusya, ABD çıkarlarına dayalı "tek kutuplu dünya" yapılanmasına itiraz etmeye başlamış ve "tek kutuplu dünya" düzeninin Rusya'yı tehdit ettiğini iddia etmiştir (Ertekin, 2012: 138). Moskova'nın önerilerini dikkate almayan ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgali ve hemen ardından başlattığı renkli devrimlerle post-Sovyet alanında etkisini artırma girişimleri, Rusya'nın hem Orta Doğu'ya hem de Akdeniz'e geri dönüş kararlarını etkileyen faktörler olmuştur (Chuprygin, 2019: 95; Krasna, 2018: 6). Bunun da temel gerekçesi, ülke içi ve yakın çevresinde gücünü ve otoritesini pekiştiren Rusya'nın Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de kendisini ABD'yi dengeleyebilecek bir küresel güç aday olarak görmeye başlamasıdır (Clark, 2019: 235). Bölgeye yeniden dönme kararı veren Rusya'nın Doğu Akdeniz'de varlık göstererek ulaşmak istediği hedeflerini yedi başlık altında sıralayabiliriz. İlki, Doğu Akdeniz'deki konumunu güçlendirerek ABD'nin nükleer füzelerini kendisine karşı kullanılmasına imkan verilmemesidir. İkincisi, ikili iyi ilişkiler geliştirmek suretiyle İsrail'in başta Suriye olmak Rusya'nın dost ve müttefik olduğu ülkelere karşı önleyici askeri müdahalede bulunma girişiminin engellenmesidir. Üçüncüsü, bölgede yarattığı olumlu intibaya bağlı olarak silah satışı yaptığı ve ekonomik ilişkilerini geliştirdiği ülkeler üzerindeki nüfuzunun giderek artırılmasıdır. Dördüncüsü, değişik vasıtaları devreye sokmak suretiyle ABD'nin bölge ülkelerine yönelik askeri müdahalesine fırsat verilmemesidir. Beşincisi, ticaret amacıyla bölgede seyri sefer halinde olan Rus denizcilik unsurlarına koruma sağlanmasıdır. Altıncısı, Rus çıkarları açısından ABD ve AB dahil bölgeyle

ilgili ihtiyaç duyulan istihbari bilgilerin toplanmasıdır. Sonuncusu ise, gerçek koşullara uygun deniz tatbikatları yapmak suretiyle rakiplerine gözdağı verirken, bölgedeki ortaklarına ise güven telkininde bulunulmasıdır (Vego, 2006: 170).

Rusya'nın belirtilen bu hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla hazırladığı Doğu Akdeniz Politikasının temel dayanaklarını siyasi, enerji ve güvenlik boyutları oluşturmaktadır. Söz konusu üç boyut, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de bulunmasını gerektiren jeopolitik nedenleri üzerine inşa edilmiştir. Doğu Akdeniz Politikasının siyasi boyutu, Rusya'nın küresel güç olduğunun ispatlanması ve bölgede oyun kurucu bir aktör olduğunu, başta ABD ve AB olmak üzere tüm aktörlere kabul ettirmeyi hedeflemektedir Rusya'nın bu noktada Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki politikalarının amaçları aynıdır. Orta Doğu Politikasının amacı, bölgede Moskova'nın prestijini artırarak Washington ile aynı seviyeye gelmek ve mücadeleden büyük güç olduğunu ispatlayarak çıkmaktır. Yani buradaki asıl hedefi, ABD'yi bölgeden dışlayarak onun yarattığı boşluğu doldurmak değil, başta Orta Doğu olmak üzere uluslararası sorunların çözümünde Washington'a Moskova'yı kendisine eşit büyük güç olarak kabul ettirilmesini sağlamaktır (Askeroğlu, 2020: 198). Aynı durum Doğu Akdeniz için de geçerlidir. Temel fark, Doğu Akdeniz'de ABD'ye ilave olarak AB ve NATO'ya karşı da mücadele etmek zorunda kalmasıdır. Dolayısıyla bu bölgede rekabete devam ederken, Doğu Akdeniz'deki varlığı; hem bu bölgedeki ortaklarına güven verecek hem de Kuzey ve Güney Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir. Bu sayede AB'nin kendisine karşı bölgede uygulamaya koyduğu politikaların etkisinin azaltılması da mümkün olabilecektir. Diğer taraftan Rusya, ABD'nin Karadeniz'e girmesine engel olduğu gibi Orta Doğu'daki gücünü dengelemesine paralel bir şekilde Doğu Akdeniz'deki etkisini de sınırlandırabilmek için uygun zemin yaratmaya gayret göstermektedir (Hasanoğlu ve Abbasov, 2019: 809).

Enerji boyutu, Avrupa'ya doğal gaz arzını kontrol etmesine yönelik alternatif girişimleri engellemeyi hedeflemektedir. Bunun için Orta Asya ve Kafkasya'da çıkarılan doğal gazın Avrupa'ya aktarılmasında söz sahibi olmaya çalışırken; aynı zamanda Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının pazarlanmasında da aktif rol oynamak istemektedir (Nopens, 2013: 4). Bu hedef doğrultusunda Rus enerji şirketlerinin 2010'lu yılların ortasından itibaren bölgede daha aktif olmaya başladıkları görülmektedir. Rus enerji şirketi Rosneft, Mısır'ın Zohr bölgesinde keşfedilen doğal gazın yüzde 30'unun işletme hakkını elde etmiştir. Diğer bir Rus enerji şirketi Novatek, Lübnan'daki rezerv doğal gaz alanlarında araştırma yapmak amacıyla İtalyan Eni ve Fransız Total şirketlerinin katılımıyla oluşturulan konsorsiyumun yüzde 55 hissesine sahip olmuştur. Ayrıca Rus şirketleri, Şam Yönetimiyle yapılan antlaşma gereği Suriye'nin Akdeniz sahilindeki alanlarında araştırma hakkını elde etmiştir. Bunlara ilave olarak yine Rus şirketleri, İsrail doğal gazının Doğu Asya'ya pazarlanması konusunda İsrail Yönetimi ile görüşmelerine devam etmektedirler (Aleksenkova, 2020: 54). Bu konuda başarılı olabilmesi büyük oranda bölge ülkeleriyle iyi ilişkisine bağlıdır. Ancak ABD ve AB işbirliğine karşı bölgede üstünlük sağlaması olasılığı zayıf görünmektedir. Bu noktada Rusya'nın imdadına Çin'in yetiştiği söylenebilir. ABD'nin bölgedeki varlığını azaltarak Asya'ya dönüş yapma konusundaki kararı Çin'de büyük rahatsızlık yaratmaktadır. Bu durum doğal olarak Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz'deki işbirliğine yansımaktadır. Nitekim iki ülke, 2015'te ortak deniz tatbikatı düzenleyerek Şanghay İşbirliği Örgütü vasıtasıyla Asya'da kurdukları işbirliğini bölgeye de taşıyabileceklerini göstermiştir (Bregolat, 2018: 39).

Güvenlik boyutu, Akdeniz'in Soğuk Savaş'tan sonraki değişen yapısıyla ilgilidir. Bu yeni dönemde küreselleşmeden kaynaklanan etkileşimin artması neticesinde, Akdeniz'in barış ve güvenliğinde meydana gelen olumsuz gelişmeler Batı dünyasını endişelendirmiştir. Orta Doğu ve Balkanlarda yaşanan çatışmalardan kaynaklanan göçler, kaçakçılık gibi sorunlarla mücadele amacıyla ABD ve AB, bölgede NATO'yu görevlendirmiştir (Özçelik, 2019: 772). Bölgedeki güvenliğin sadece Batı çıkarları dikkate alınarak düzenlenmesi, doğal olarak Rusya'yı rahatsız etmiştir. Buna sessiz kalınması, bir bakıma Doğu Akdeniz'in kendi güvenliği aleyhine kullanılmasını onaylama anlamına gelmektedir. Bu nedenle Rusya, tek yanlı kararlarla bölge güvenliğini sağlama girişimlerine karşı çıkmaktadır. Rus Yönetimi'nin bu konuda duyduğu rahatsızlığı resmi bildirimlere açıkça yansıtılmıştır. Akdeniz'i Rus ilgi alanının doğal bir parçası olarak gören Rus Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Vladimir Masorin 2007'de yaptığı bir konuşmasında, Rus donanmasının harekât alanının Karadeniz'den Akdeniz'e, oradan da okyanuslara kadar genişlediğini, bunun içinde üç kıtanın birleşme noktası olan Akdeniz'de kalıcı bir üssün gerekli olduğunu belirtmiştir. Devlet Başkanı Putin de, 2015 yılında Rus denizciliğinin stratejik gayesinin bölgesel seviyeden küresel seviye genişleme ve nükleer olmayan caydırma yeteneğini kazanma olduğu vurgusunu yapmıştır (Litsas, 2017: 57).

Bu açıklamalar doğrultusunda Rusya, ilgi alanı olarak kabul ettiği Doğu Akdeniz'in diğer alanlarında olduğu gibi güvenlik alanında da söz sahibi olmak gayret göstermektedir.

Rusya'nın Doğu Akdeniz'de belirlediği hedeflerine ulaşması, Orta Doğu'daki konumunu güçlendirmesi anlamına gelmektedir. Rusya'nın ABD ile rekabete girmek istediği Orta Doğu bölgesi, kıtalar arasında düğüm noktası olma özelliği yanında dünya petrol rezervlerinin hemen hemen yarısına sahiptir. Stratejik su geçidi ve devamındaki suyolları üzerindeki kontrol kabiliyeti, jeostratejik önemini daha da artırmaktadır (Şahin, 2019a: 211). Bu olumlu yönlerine karşılık, yoksulluk, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, silah kaçakçılığı, insan ticareti, uyuşturucu ticareti, düzensiz göç, göçmen kaçakçılığı, uluslararası örgütlü suç, demokrasi karşıtı rejimler ve istikrarsızlık gibi özellikler Akdeniz'i çevreleyen Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgeni tanımlayan temel nitelikler olarak ortaya çıkmaktadır. ABD'ye karşı Doğu Akdeniz'de rekabete giren Rusya'nın bölgede başarılı olabilmesi, Orta Doğu'daki bu sorunların çözümüne katkı sağlayacak politikalar oluşturmasına ve uygulamasına bağlıdır.

5. Rusya'nın Bölgedeki Aktörlerle İlişkisi

Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki ülkelerle ilişkisinde, bölgede varlık gösteren diğer büyük güçlerin tutum ve yaklaşımları belirleyici olmaktadır. Bölgedeki enerji kaynaklarının keşfinden dolayı Doğu Akdeniz'in jeopolitik öneminin artmasına bağlı olarak başta ABD olmak üzere Çin ve AB gibi küresel güçlerin bölgeye ilgilerinin ciddi bir şekilde arttığı gözlenmektedir (Örselli ve Babahanoğlu, 2019: 391). Küresel güç ABD; Doğu Akdeniz'i, tıpkı selefi İngiltere gibi dünya hâkimiyetinin sağlanmasında vazgeçilmez bir bölge olarak görmektedir. ABD'nin Doğu Akdeniz'deki öncelikli hedefi, bölgesel çıkarlarının korunmasında stratejik ortağı olan İsrail'in güvenliğinin garanti altına alınmasıdır (Ozan, 2020: 164). ABD'ye göre Doğu Akdeniz, İsrail'in güvenliğinin sağlanması dışında Avrasya'ya yönelik güç mücadelesinde kilit bir bölge olmasının yanında Hint Okyanusu ve Basra Körfezi ile Atlantik Okyanusu arasında kuvvet kaydırmak için kritik bir geçiş güzergâhıdır (Ekin, 2020: 23). Soğuk Savaş'tan sonra Orta Doğu ve Akdeniz'de otoritesini kabul ettiren ABD, Rusya'nın Suriye vasıtasıyla Akdeniz'deki varlığının ve bölgeye olan ilgisinin her geçen gün artırmasından rahatsızlık duymaktadır. Aynı şekilde Çin'in de bölgeye açılımını endişeyle takip eden ABD, NATO ile birlikte hareket ederek iki ülkenin de manevra alanlarını sınırlandırmaya çalışmaktadır (Nogayeva ve Jumadilova, 2019: 356). ABD'ye göre; Akdeniz, NATO'nun güney kanadında yer almaktadır. Bu nedenle NATO'nun caydırma kapasitesi ve bölgedeki savunma yapısının devam ettirilmesinden yanadır. Bununla birlikte bölgeyi tamamen boşaltma niyetinde de değildir (Newlin vd, 2020: 7). Nitekim ABD'nin bölgede, 10 savaş gemisi, 130 savaş uçağı ve yaklaşık dokuz bin askerî personeli bulundurması (Ekin, 2020: 23), bölgeye verdiği önemin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Diğer bölgesel aktör AB açısından Akdeniz, istikrarsızlık merkezi olarak gördüğü Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile kendisi arasında doğal bir tampon bölgedir. Özellikle Doğu Akdeniz, Orta Doğu'da meydana gelen istikrarsızlıklar neticesinde ortaya çıkan mülteci ve terörist eylemcilerin Avrupa'ya geçişini engelleyen bir set gibi işlev görmektedir (Özdemir, 2018: 9). Bunun dışında bölgede keşfedilen zengin enerji kaynaklarının Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmaya yardımcı olmasına bağlı olarak AB'nin bölgeye ilgisi artmaktadır. Bölge dışı bir aktör olmasına karşılık Çin de, "Kuşak ve Yol Girişimi"nin deniz güzergahını ilgilendiren faaliyetleriyle bölgedeki varlığını her geçen gün artırmaktadır (Zenonas, 2019: 6). Çin, söz konusu girişimin bir parçası olan "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu" projesi ile ticaret ve lojistik ağını Hint Okyanusu ve Kızıldeniz üzerinden Akdeniz'e bağlamayı planlamaktadır. Bölgede GKRY ile ilişkilerini geliştirmeye önem veren ve Mart 2012'de eski Larnaka Havaalanını kiralayan Çin, Pire (Yunanistan), Kumport (Türkiye) ve Hayfa (İsrail) limanlarına yatırım yapmasıyla dikkat çekmektedir (Şahin, 2019b: 38). Bölgedeki büyük güçler arasındaki rekabet, bölge ülkeleri tarafından dikkatle gözlenmektedir. Bazı uzmanlar, özellikle Rusya ve Batı arasındaki rekabetin Orta Doğu'da olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de bölge ülkelerinin yararına sonuç doğurabileceğini iddia etmektedir. Rusya ve Batı arasındaki rekabet kızışırken bölge ülkelerinin de ağırlığı giderek artabilecektir (Shlykov, 2015: 32).

Avrupa'nın bölgede enerji keşiflerinden sonra ortaya çıkan ittifak girişimlerine karşı tutumunun netleşmesine bağlı olarak bölge ülkeleri arasındaki dayanışma anlayışının zaman içinde güçlendiği görülmektedir. Bölgede enerji kaynağı keşfi yapan ülkeler, tespit edilen enerji kaynaklarını iş birliği içerisinde işletmek ve tesis edilecek bir boru hattıyla Avrupa'ya ihraç etmeyi planlamaktadırlar. Bu maksatla projeyi hayata geçirebilmek

için siyasal platform oluşturma yönünde girişimde bulunmuşlardır. İtalya, Mısır, İsrail, Yunanistan, Ürdün, GKRY ve Filistin olmak üzere yedi bölge ülkesi Ocak 2019'da Kahire'de bir araya gelerek "Doğu Akdeniz Gaz Forumu"nu kurmuştur. Bu girişimden bir yıl sonra ise, Ocak 2020'de bir araya gelen İsrail, Yunanistan ve GKRY, İsrail ve GKRY tarafından bulunan doğal gazın Avrupa'ya taşınması amacıyla "EastMed" (Doğu Akdeniz) isimli projeye boru hattı kurulmasını öngören bir antlaşma imzalamışlardır. Büyük bölümü su altından geçecek olan yaklaşık 1900 km. olması planlanan ve 7-10 milyar dolarlık bir maliyet öngören bu projenin, Rus doğal gazına göre iki veya iki buçuk kat daha pahalı olacağı tahmin edilmektedir (Atlas ve İstikbal, 2020: 195). AB'nin Rusya'ya doğal gaz bağımlılığında kurtulmasını isteyen ABD, AB ile birlikte hareket ederek bölge doğal gazının Avrupa'ya pazarlanması girişimini desteklemektedir (Özekin, 2020: 22). Rusya, ABD ve AB arasında kendisine yönelik oluşturulan bu işbirliğinin farkındadır. Bölge ülkelerinin de tercihinin bu işbirliğinden yana olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın bölgedeki enerji politikasıyla ilgili beklentilerinin gerçekleşme şansının kısa vadede zayıf olduğu düşünülmektedir.

Doğu Akdeniz ve doğuya doğru uzanımındaki kara parçası olan Orta Doğu'nun güvenlik ve istikrarı, bölge ülkelerinin olduğu kadar dünya kamuoyunun da gündemindedir. ABD, bölgenin güvenlik üreticisi ve bunun garantörü olan küresel güç olarak kabul edilmektedir. Ancak Soğuk Savaş'tan sonra onun da, bölgedeki askeri varlığını giderek azalttığı görülmektedir (Chorev vd, 2019: 12). Son dönemlerde ABD'nin bölgeden geri çekilmeye başladığı ve AB'nin de bölgeye nispeten daha az ilgi göstermesi nedeniyle Rusya için ortaya çıkan boşluğu doldurmak için fırsat çıktığı yönünde iddialar gündeme getirilmektedir. Bu kapsamda Rusya'nın Suriye'de başlattığı boşluğu doldurma girişimini, Libya'da da devam ettiği ileri sürülmektedir (Cristiani, 2020: 2). Bu tür iddiaların ne derece doğru olduğu sorusunun cevabıyla ilgili belirsizlik hala devam etmektedir. Sorunun muhatabı olan ABD'nin halen Basra Körfezi, Kızıl Deniz ve Doğu Akdeniz bölgelerindeki Askeri Üslerinin yanında Basra Körfezi'nde 5. Filosu ve Akdeniz'deki 6. Filosu ile bölgedeki varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bölgeyi boşaltması halinde yerini kim dolduracağı sorusunun cevabı henüz bulunabilmiş değildir (Wechsler, 2019: 25). Bölgedeki bu görevin Rusya tarafından yapılabileceğini iddia eden uzman yoktur. Bu durumda küresel güç olma iddiasındaki Rusya'nın, eğer bu konudaki iddialarında samimi ise, bu yöndeki beklentileri tatmin edebilecek bir politika takip etme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Rusya'nın bölgedeki askeri varlığına bakıldığında, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinde güvenliği sağlayabilecek bir kapasitesinin olmadığı açıkça görülmektedir. Bölgede Suriye dışında sadece korsanlara karşı Aden Körfezi'nde görev yapan uluslararası deniz gücüne katılan bir unsuru bulunmaktadır (Facon, 2017: 11).

Rusya'nın bölge ülkeleriyle ilişkilerini kolaylaştıran bazı faktörleri dikkate almakta da fayda vardır. Bunların başında, bölgede kültürel alanda işbirliğini kolaylaştıran Ortodoks eksenini yer almaktadır. Bölgedeki Rum ve Yunanlıların Ortodoks dinine mensup olmaları, aynı dinin üyesi Rus halkıyla işbirliğini kolaylaştırmaktadır (Litsas, 2017: 66). Bu husus, özellikle GKRY ve Rusya ilişkilerinde kendini fazlaca hissettirmektedir. Diğer, değişik nedenlerle bölgesel güç Türkiye'ye karşı tutum sergileyen İsrail, Mısır, Yunanistan ve GKRY'nin oluşturduğu cephe. Söz konusu gruplaşma, Rusya'nın bölgedeki siyasi manevraları için uygun bir siyasi zemin yaratmaktadır. Bu kapsamda yine Mısır, Yunanistan ve GKRY'nin Rusya'yı ABD'ye karşı bir denge unsuru olarak görmeleri, Moskova'nın lehine sonuçlar doğurabilmektedir (Triana, 2017: 1). Bir başkası, bölgesel hedeflerinin içinde yer alan arabuluculuk yapma ile ilgili niyetidir. Aslında bölgede Arap-İsrail Sorununa çözüm bulmak amacıyla BM, AB, ABD ve Rusya arasında oluşturulan "Orta Doğu Dörtlüsü"nü (Zonova, 2015: 527) bir üyesidir. Son dönemde İsrail ile ilişkilerini geliştirmesine bağlı olarak bu konudan uzak durmaya çalışan bir yaklaşım içinde olması dikkat çekmektedir. Sonuncusu ise, uluslararası sistemde sahip olduğu avantajlı ve ayrıcalıklı konumudur. Bu statüsü, bir bakıma büyük güç olduğu iddiasıyla da uyumludur. Bilindiği gibi Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyesi olarak bölgesel sorunları Konseyde gündeme getirebilme ve yeri geldiğinde zor durumda kalan bir müttefikini koruyabilme yetkisine sahiptir. Nitekim bu yetkisini, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki müttefik olan Suriye'yi diplomatik koruma kalkanı altına alma amacıyla kullanmaktan kaçınmamıştır (Allison, 2013: 798). Örneğin 2011 ve 2012 yılları içinde BMGK'de Suriye'ye insani müdahale yapılması tartışmalarının yapıldığı dönemde devreye girerek dört kez veto yetkisini kullanmış ve Suriye'ye müdahale edilmesini engellemiştir (Ertekin, 2012: 134).

5.1. Rusya-Türkiye İlişkileri

Türk-Rus ilişkileri uzun bir geçmişe sahiptir. Bu uzun sürecin çok önemli bir bölümü rekabet ve çatışma ile geçmiştir. Soğuk Savaş'tan sonra ise, işbirliği ve rekabetin birlikte yürütüldüğü yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde Kafkasya ve Orta Asya, iki ülke arasında rekabet alanı olarak ortaya çıksa da; ekonomi, teknoloji, bilim, kültür, sağlık ve turizm alanlarında ikili ilişkiler hızla gelişme kaydetmektedir (Stergiou, 2017: 105). Bu döneme büyük sorunlarla başlayan ancak kısa sürede kendini toparlayan Rusya, Türkiye'yi Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde baskı altına alarak bölgedeki etkisini sınırlandırmaya ve Karadeniz'deki güçlü konumu vasıtasıyla bu bölgede de olabildiğince pasifize etmeye çalışmaktadır (Vego, 2006: 184).

Rusya'nın bu avantajlı konumuna karşın güney komşusu Türkiye, tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de sıcak denizlere veya Akdeniz'e ulaşmasının önündeki engellik vasfını muhafaza etmektedir. Avrasya'ya mahkûm olmasındaki asli rolüyle birlikte, Rusya'nın Doğu Akdeniz politikasını zorlaştıran faktörlerden en önemlisi olarak kabul edilmektedir. Bu algı Türkiye için bir anlam ifade etmese bile, sorunu çözmeye çalışan ancak Akdeniz'de kalıcı bir üs elde etme dışında başka bir seçeneği olmayan Rusya açısından her zaman önemli olmuştur. Bu yüzden iki taraf arasında çatışmanın Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde beklerken bir anda Suriye'de ortaya çıkması, şartıcı bir sonuç olmamalıdır. Esad rejimine askeri desteğini başlattığı dönemde, Kasım 2015'te savaş uçağının Türk Hava Kuvvetleri tarafından düşürülmesine (Üren, 2019: 257) karşı Rusya'nın sert tepki göstermesi, zaman içinde Rus karar alıcılarının hafızalarına yerleşen gizli öfkenin dışı vurumu olarak yorumlanabilir. Zira olumlu seviyede ilerleyen ilişkilerini tamamen koparmayı göze alan bu aşırı reaksiyonuyla iki mesaj verdiği düşünülmektedir. İlki, Türkiye ve bölge ülkelerine yöneliktir. Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'e yönelik politikalarının temel dayanağını oluşturan Suriye konusunda taviz verilmeyeceği anlamına gelmektedir. İkincisi ise, doğrudan ABD, AB ve NATO'yu hedef almaktadır. Bölgedeki çıkarlarına zarar verilmesi halinde, askeri gücünü kullanma konusunda tereddüt göstermeyeceğine dair gözdağını içermektedir.

Orta Doğu'daki bazı gelişmeler Rusya ve Türkiye'yi işbirliğine zorlamaktadır. Bu zorunluluk daha çok ABD'nin bölgedeki tutumundan kaynaklanmaktadır. Uçak krizinin beklenenden çok daha kısa sürede çözüme kavuşturulmasında da, ABD'nin tavrı belirleyici olmuştur. ABD'nin Orta Doğu'da takip ettiği politikasından en fazla rahatsızlık duyan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. ABD ile Orta Doğu'da çıkarlarının çatışması ve özellikle ABD'nin Suriye'de PKK Terör Örgütünün uzantısı Kürt grupları desteklemesinin yanında bir de AB ile ilişkilerin giderek bozulması, bölgede işbirliği için Rusya dışında başka bir seçenek bırakmamaktadır (Üren, 2020: 35). Bu nedenle uçak krizini bir yıl sonra çözüme kavuşturmayı başaran iki ülke, Suriye konusunda farklı taraflarda olmasına rağmen siyaset, ekonomi, enerji, turizm ve askeri sanayi alanlarında ilişkilerini hızla geliştirmiştir.

Bu olumlu gelişmeler neticesinde NATO üyesi olan Türkiye, ABD'nin itirazlarına rağmen Rusya'dan S-400 hava savunma füzesi satın almıştır. Yine Rusya ile enerji alanında birçok ortak projeye imza atan Türkiye, Rusya ile nükleer enerji santrali konusunda antlaşma imzalamıştır (Bregolat, 2018: 38). Akdeniz'in güvenliğinin sağlanmasında NATO'ya rol verilmesini destekleyen ABD ve AB, bölgede Rusya-Türkiye yakınlaşmasından rahatsızlık duymakta ve NATO üyesi Türkiye'nin Akdeniz'de örgüt için dost olmayan bir aktör konumundaki Rusya'nın ile ilişkilerini geliştirmesini çelişkili bir durum olarak görmektedirler. Dolayısıyla NATO içinde olumsuz gelişmeler, bölgede Rusya'nın lehine bir sonuç doğurmaktadır. Rusya'ya göre, NATO içindeki bu tip bir çatlaklar, üyeler arasındaki dayanışma ve işbirliğini zayıflatabileceği gibi ABD ve AB'nin kendisine karşı başlattığı izolasyon faaliyetlerinin etkisini de azaltabilecektir (Newlin vd, 2020: 8).

5.2. Rusya-Suriye İlişkileri

Rusya'nın Doğu Akdeniz ve Orta Doğu Politikalarının kesişim noktası Suriye'dir. Her iki politikasıyla bağlantılı hedeflerine ulaşabilmesi, büyük oranda Suriye'de elde edeceği başarıya bağlıdır. Avrasya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz gibi kritik bölgelerin birleşim noktasında yer alan Suriye, coğrafi konumu itibarıyla Rusya'ya Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de etkin bir politika takip edebilmesi için elverişli şartları sağlamaktadır. Bilindiği gibi Orta Doğu'nun kalbi, İskenderun-Basra-Süveyş üçgeni arasında atmaktadır. Jeostratejik açıdan Doğu Akdeniz'in kritik bölgesinde yer alan Kıbrıs, bu üçgenin iki köşesinde yer alan İskenderun ve Süveyş Kanalı'nı

kontrol altında bulundurmaktadır. Orta Doğu'da hâkimiyet kurma iddiasında bulunan bir aktör için Kıbrıs, bu faaliyetin yerine getirilebilmesi için en uygun vasıtalarından biridir (Yaycı, 2012: 5). Kıbrıs'a sahip olamayan bir aktörün bu olumsuz durumunu tolere edebilmesi Suriye'de varlık sağlamakla mümkündür. Zira Rusya, Suriye'de sahip olduğu askeri varlığıyla hem Kıbrıs'ın belirtilen niteliklerine karşı önlem alabilme, hem İskenderun Körfezi ve Süveyş Kanalı kontrol edebilme, hem de Basra Körfezini etki altına alabilme imkan ve avantajlarına sahip olmaktadır. Daha da önemlisi, Suriye sayesinde kuşatılmaktan kurtularak kuşatan ülke konumuna ulaşmakta ve en nihayetinde, kendisini bulunduğu coğrafyaya mahkum eden Türk Boğazlarının engellik vasfını bir nebze de olsa tolere etme şansını yakalayabilmektedir.

Tartus'da kurulan Deniz Üssü'nde, S-300 ve S-400 hava savunma sistemleri, özel kuvvetlere ait teknik ekipler ve donanma unsurları bulunmaktadır (Kappis, 2016: 29). İki ülke arasında 2006'da imzalanan antlaşma gereği Tartus'daki Deniz Üssü, 2009'da yeniden yapılandırılmak suretiyle büyük tonajlı savaş gemilerinin konuşlanmasını sağlayabilecek bir seviyeye ulaştırılmıştır. Bu üssün eksikliklerini ise, Lazkiye Limanı'nda elde ettiği ilave tesislerle gidermeye çalışmıştır (Özdemir, 2018: 11; Aydın, 2019: 32). Sahip olduğu bu avantajlardan dolayı Suriye'yi kaybetmek istemeyen Rusya, Esad rejiminin daveti üzerine Eylül 2015 tarihinden itibaren başlattığı askeri desteğini devam ettirmektedir (Lovotti, 2019: 66). Esad rejimine askeri destek vermeye başlamasıyla birlikte Lazkiye'de elde ettiği "Hmeymim Hava Üssü" ile Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki siyasi ve askeri varlığı daha da kuvvetlenmiştir (Yaşar, 2017: 66). Bu çerçevede Suriye'deki üslerine konuşlandığı S-300 ve S-400 hava savunma füzeleri ve en modern savaş uçaklarıyla, Doğu Akdeniz'i kapsayan A2/AD (Anti Access/ Area Denial- Girişi Önleme/ Bölgeyi Koruma) adıyla çok katmanlı bir hava savunma sistemi tesis etmiştir (Beccaro ve Maass, 2017: 3).

Askeri desteği sayesinde Suriye'de rejimin varlığını garanti altına alan Rusya, Suriye'nin geleceğiyle ilgili faaliyetleri, 2017 yılı başında Moskova müzakereleriyle başlayan "Astana Süreci" çerçevesinde Türkiye ve İran ile birlikte yürütmektedir (Üren, 2019: 264). Suriye'deki askeri üslerinin kapasitelerinin artırılmasına bağlı olarak Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinde artış gözlenmeye başlamıştır. Rusya'nın tek uçak gemisi olan Amiral Kuznetsov 2016 yılı içinde bir yıl boyunca Doğu Akdeniz'de görev yapmıştır. Devlet Başkanı Putin Aralık 2016'da yaptığı bir açıklamasında, uçak gemisinden kalkan savaş uçaklarının İdlip ve Humus'taki hava harekâtına destek sağladığını belirtmiştir (Atlas ve İstikbal, 2020: 188). Benzer bir şekilde Hazar Denizi ve Doğu Akdeniz'deki donanma unsurlarından Suriye'deki terörist unsurlara karşı güdümlü füze kullanılması not edilmesi gereken bir gelişmedir. Gelecekte de tekrarlanma ihtimali yüksek olan bu tip eylemlerin, Rusya'nın ilgi alanı içinde olan Orta Doğu bölgesinin aynı zamanda etki alanının da içinde olduğu mesajını vermek amacıyla özellikle yapıldığı iddia edilmektedir (Kapsis, 2016: 41; Feith ve Chorev, 2019: 2).

5.3. Rusya-İsrail İlişkileri

Rusya, İsrail'in bağımsızlık ilanını ilk tanıyan ülkelerden biridir. Bu olumlu başlangıç, Soğuk Savaş dönemindeki ilişkilere yansımamıştır. Bu manada olumlu gelişmeler, Soğuk Savaş'tan sonra Putin dönemi ile birlikte başlamıştır. Taraflar arasındaki tarihi, kültürel ve sosyal bağlar ikili ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Sovyet döneminde İsrail'e göç eden bir milyon civarındaki Rusya doğumlu Yahudinin, iki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel bağların gelişmesinde önemli katkıları olduğu kabul edilmektedir (Lasensky ve Michlin-Shapir, 2019: 153). İkili ilişkiler giderek gelişme kaydetmesine karşılık başta İran olmak üzere Suriye ve Filistin Sorunu gibi faktörler, Rusya ve İsrail arasında kriz çıkarma potansiyelini muhafaza etmektedir (Krasna, 2018: 5).

Orta Doğu'daki güç dengesinde farklı bloklarda yer alan Rusya ve İsrail arasında son dönemde gelişme gösteren dostluk ilişkisi, bazı bölgesel sorunların büyük krizlere dönüşmeden çözümü kavuşturulmasında önemli katkılar sağlayabilmektedir. Rusya'nın Mart 2014'te Kırım'ı ilga etmesinden sonra Batı ile ilişkilerinin gerginleştiği dönemde İsrail, iki taraf arasında gizli diplomatik aracılık yapmıştır. Suriye'deki siyasi ve askeri varlığıyla İsrail ile komşu haline gelen Rusya da, hem Suriye ile İsrail hem de İran ve İsrail arasında benzer şekilde irtibatı sağlayabilmektedir. Rusya'nın İsrail üzerindeki etkisi, Orta Doğu'da olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de kendisini hissettirebilmektedir (Krasna, 2018: 8). Ancak zaman zaman da olsa bu etkinin ortadan kalktığı dönemler de yaşanabilmektedir. Böyle bir durum daha çok İsrail ve İran arasındaki ani gerginlikten kaynaklanmaktadır. Gerginliğin ortaya çıkmasıyla birlikte İran, Suriye'de bulunan unsurlarıyla

İsrail'i tehdit ederken; İsrail'de, söz konusu unsurları yok etmek veya en azından sınırından uzak tutmak için başta savaş uçakları olmak üzere her türlü vasıtayı kullanmaktan çekinmemektedir (Feith ve Chorev, 2019: 3). Aslında olumsuz gibi görünen böyle bir durumda Rusya'nın devreye girerek tarafları dizginlemesi ve gerginliği yatıştırması, bölgedeki prestijinin artmasına katkı sağlamaktadır.

Rusya ve İsrail, askeri işbirliği alanında geniş bir potansiyele sahiptir. İki ülke de, güçlü savunma sanayi tesislerine sahip olup bu alanda yaptıkları ihracattan önemli gelir elde etmektedirler. Savunma sanayi alanındaki işbirliği giderek ivme kazanmaktadır. Rusya, İsrail'in insansız hava araçları ve erken uyarı radar sistemlerine ilgi duymaktadır. Nitekim Rusya, 2009'da ihtiyaç duyduğu her iki sistemi İsrail'den satın almıştır (Shlykov, 2015: 42).

5.4. Rusya-Mısır İlişkileri

Mısır, jeostratejik konumu itibarıyla Akdeniz'in en kritik bölgesinde yer almaktadır. Bu bağlamda Asya-Afrika kıtalarını birleştiren bir noktada olmasının yanında Süveyş Kanalı ve Afrika derinliklerine ulaşım imkânı sağlayan Nil Nehri vasıtasıyla jeostratejik önemi tartışılmaz bir konumdadır. Bu özelliklerinden dolayı, Akdeniz'de sürekli varlık gösterme niyetinde olan Rusya açısından bölgede işbirliği yapılması gereken ülkelerin başında gelmektedir. Süveyş Krizi sonrasında hızla gelişen Moskova-Kahire ilişkileri, İsrail-Arap çatışmaları döneminde Sovyetlerin yeterli destek sağlamadığı gerekçesiyle aynı hızla gerilemiştir. ABD'nin arabuluculuğu neticesinde 1979'da Mısır-İsrail arasında imzalanan "Camp David Antlaşması" ile Rusya-Mısır ortaklığı yerini ABD-Mısır ortaklığına bırakmıştır (Triana, 2017: 2; Vego, 2006: 174).

Arap Baharı sonrasında Mısır'da meydana gelen değişiklikler, beklenilen aksine Rusya'nın lehine sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde seçimle işbaşına gelen Cumhurbaşkanı Mursi, 3 Temmuz 2013'te Genelkurmay Başkanı Abdul Fettah El Sisi tarafından askeri darbeyle görevden uzaklaştırılmıştır. Bu dönemde iktidarı ele geçiren Sisi'nin insan hakları ihlalleri ve ifade özgürlüğüne getirdiği sınırlamaları gerekçe gösteren Obama Yönetimi, Kahire'ye karşı soğuk bir tutum sergilemiştir (Borshchevskaya ve Eljarh, 2018: 7). Mısır'da yapılan seçimlerde cumhurbaşkanı olarak seçilen Sisi, darbe sonrasında Arap olmayan ülkeler kapsamında ilk ziyaretini Şubat 2014'te Rusya'ya yapmıştır. Rusya, Sovyet döneminde olduğu gibi Mısır'da askeri üs elde etme niyetinden dolayı Mısır ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla özel bir gayret göstermektedir. Devlet Başkanı Putin, Şubat 2015'te Kahire'ye iade ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında iki ülke arasında enerji ve savunma alanlarında antlaşmalar imzalanmıştır. Savunma alanında yapılan antlaşma çerçevesinde Rusya'nın Mısır'a 50 MİG-35 savaş uçağı, 46 Ka-52 taarruz helikopteri, S-300 hava savunma füzeleri ve hafif sınıflı savaş gemisi satışına karar verilmiştir. Rusya ve Mısır arasında ayrıca Kasım 2015'te ülkenin kuzeyinde bulunan nükleer santralin Rus Rosatom şirketi tarafından onarımını öngören bir antlaşma da imzalanmıştır (Triana, 2017: 3).

Askeri ve enerji alanında kat edilen olumlu mesafelere karşın Rusya'nın Mısır ile ekonomik ilişkilerinin gelişeceğine dair iyimser bir tablo olduğu söylenemez. Bunun nedeni, Mısır'ın ABD'den olduğu gibi Rusya'dan da karşılıksız ekonomik destek beklentisi içinde olmasıdır. Rus ekonomisi, bu tip bir beklentiyi karşılayabilecek yeterlilikte değildir. Arap dünyasında önemli bir konuma sahip olduğunu düşünen Mısır, bölgesel konularda Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkilerine önem vermektedir. İki ülkenin muhalif tutumuna rağmen Suriye konusunda Rusya ile ortak hareket etmekten çekinmemektedir (Borshchevskaya ve Eljarh, 2018: 7). Bu durumdan büyük memnuniyet duyan Rusya, siyasi işbirliğini askeri alana da yaymak için gayret göstermektedir. Bu kapsamda iki ülke Silahlı Kuvvetlerine ait unsurların katılımıyla 15-26 Ekim 2016 tarihleri arasında Alam El-Khadem bölgesinde yapılan ortak eğitim tatbikatı, ikili ilişkilerin Rusya'nın beklentilerine göre geliştiğini göstermektedir (Beccaro ve Maass, 2017: 4). Söz konusu tatbikatla Rusya, iki ülke arasında geçmişte olduğu gibi dostluk ortamı yaratmaya çalışırken, Sisi rejimi ile bölgedeki rakibi ABD arasındaki ilişkilerin zayıflatılması yönünde azımsanmayacak bir mesafe kat ettiği söylenebilir (Özdemir, 2018: 13).

5.5. Rusya-Libya İlişkileri

Coğrafi konumu bakımından Kuzey Afrika ülkesi olan Libya, tıpkı Suriye ve Mısır gibi jeostratejik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Akdeniz'in merkez bölgesine hakim olan konumu nedeniyle hem Akdeniz'i hem

de Avrupa'yı etki altına alma potansiyeli bulunmaktadır. Rusya'nın bölgede ilişkilerini geliştirmek istediği ülkelerden biri de Libya'dır (Borshchevskaya ve Eljarh, 2018: 5). Mısır'da olduğu gibi Libya'da da askeri üs arayışı içindedir. Bunu başarabilmek için Arap Baharı'ndan sonra istikrarın bir türlü sağlanamadığı ülke ile ilişkilerini geliştirebilmek için her fırsatı kullanmaya çalışmaktadır. Bu konuda çatışan taraflara eşit mesafede olduğu mesajını vermekle birlikte, muhalif kanadın lideri olan ve Sovyetler Birliği döneminde Frunze Harp Akademisi'nden mezun olan Halife Hafter'i desteklediği görülmektedir. İşbaşındaki meşru hükümeti devirerek iktidarı ele geçirmeye çalışan Hafter, birçok kez Moskova'yı ziyaret etmiştir. Bu sayede Rus Yönetimi ile yakın ilişkisini devam ettirerek, siyasi ve ekonomik desteğin yanında silah-teçhizat yardımı talebinde bulunmaktadır. Ülkede istikrarlı bir düzen kurulması amacıyla tesis edilecek diplomatik masada yer almak isteyen Rusya, işbaşındaki yönetimle de ilişkisini devam ettirmeye özen göstermektedir. Bu yüzden Hafter ile ilişkisini ise, daha çok Mısır ve BAE aracılığı ile yürütmeyi tercih etmektedir (Beccaro ve Maass, 2017: 4).

Rusya'nın Libya ile ilişkilerini yeniden canlandırmak istemesinin iki ana nedeni bulunmaktadır. İlki, ekonomik ilişkilerle bağlantılıdır. Rusya, daha önce devrik lider Kaddafi ile imzalanan yaklaşık 10 milyar dolarlık silah satışı ve Sirte-Bingazi arasındaki demiryolu hattının inşasını içeren anlaşmanın uygulanmasını istemektedir. İkincisi ise, siyasi ve askeri ilişkilerle bağlantılıdır. Bu kapsamda Hafter'in işbaşına gelmesi halinde daha önce Kaddafi tarafından 2009 yılında teklif edilen Bingazi'de bir askeri üssün açılmasını planlamaktadır (Beccaro ve Maass, 2017: 5). Bunun başarılması halinde Rusya'nın manevra alanı, sadece Orta Doğu ve Doğu Akdeniz ile sınırlı kalmayıp Kuzey Afrika ve Batı Akdeniz bölgelerini kapsayacak şekilde daha da genişlemiş olacaktır.

Rusya-Libya ilişkileri, Türk-Rus ilişkilerini doğrudan etkileyen faktörlerden biridir. Bu durum, Rusya ve Türkiye'nin Libya konusunda farklı tarafları desteklemelerinden kaynaklanmaktadır. Ülkedeki muhalif kesimi destekleyen Rusya'nın aksine Türkiye, BM'ye kayıtlı meşru iktidar ile yakın ilişki içindedir. Türkiye, Libya "Ulusal Mutabakat Hükümeti" (UMH) ile imzaladığı deniz yetki alanları anlaşmasından hemen sonra Aralık 2019'da "Güvenlik ve Askeri İşbirliği Antlaşması" da imzalamıştır. Bu antlaşma gereği Libya'nın güvenlik askeri alanında teşkilatlanmasına yardımcı olmak amacıyla TSK tarafından görevlendirilen askeri görev grubu, bu ülkede başladığı görevine halen devam etmektedir (Eljarh, 2020: 39). Söz konusu grubun yardımıyla Libya Ordusu'nun ülke içinde güvenliği ve kontrolü sağlama yönünde elde ettiği başarı, başta muhalif grubun lideri Hafter ile onu destekleyen Rusya, Mısır, Suudi Arabistan ve BAE gibi yabancı aktörleri rahatsız etmekte, hatta zaman zaman karşı karşıya getirmektedir. Bu konuda ihtiyatlı bir tavır içinde olan Rusya, Libya UMH'nin çağrısıyla bu ülkede siyasi ve askeri varlığını devam ettiren Türkiye ile doğrudan çatışmaya girmekten kaçınmaktadır. Libya'da Türkiye ile çatışmaya girerek Suriye'deki konumunu tartışmaya açmaktan çekinen Rusya, bunun yerine Mısır, Suudi Arabistan ve BAE ile birlikte hareket ederek muhalif kanadın başarılı olması için ortak bir strateji takip ettiği görülmektedir (Aleksenkova, 2020: 53).

5.6. Rusya-Yunanistan İlişkileri

Rus-Yunan ilişkilerinin köklü bir tarihi geçmişi bulunmaktadır. Çarlık Rusyası, tarihsel süreç içinde Ortodoks dünyasının lideri olduğu iddiasıyla Ortodoks ulusların hamisi olmuştur. İstanbul'un 1453'te Türkler tarafından fethedilmesinden sonra kendisini "Üçüncü Roma" olarak gören Rus Çarlığı, Ortodoks Yunanlıların Osmanlı'ya karşı bağımsızlık savaşını desteklemiştir (Nopens, 2013: 5). Bu maksatla II. Katerina döneminde Ekim 1752'de "Yunan Projesi" uygulamaya konmuştur. Adı geçen bu proje ile bir Rus prensin yönetiminde, başşehri İstanbul olacak şekilde bağımsız bir Yunan devletinin kurulması öngörülmüştür (Zonova, 2015: 521; Keleş, 2008: 1256). Bahse konu proje başarılı olamasa da, Çarlık Rusyası bu konudaki desteğinden vazgeçmemiştir. Nitekim 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda imzalanan 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması'nın 10. maddesi (Turan, 1951: 140) gereği Yunanistan'ın bağımsızlık süreci başlatılmıştır.

Türkiye ile çeşitli sorunları bulunan Yunanistan, bu sorunları kendi lehine çözüme kavuşturabilmek için mevcut ittifaklardan azami yararlanmaya çalışmaktadır. Bu maksatla duruma bağlı olarak iki yönlü bir strateji kullanmaktadır. Bu konuda ilk aklına gelen AB ve ABD'dir. Bunlardan beklediği desteği elde edememesi halinde ise, Rusya ile işbirliğini tercih etmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye'ye karşı avantajlı bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Avrupa ülkeleri arasında Yunanistan, kültürel bağları dolayısıyla askeri ve teknik işbirliği konularında Rusya ile işbirliğini tercih etmektedir. ABD ve AB'nin itiraz ve baskılarına rağmen 1995 yılında Rusya ile askeri ve teknik alanda işbirliğini öngören bir antlaşma imzalamış ve bunun neticesinde Rusya'dan silah satın alan ilk NATO ülkesi olmuştur. Bu antlaşmanın ardından askeri ilişkiler giderek gelişme kaydetmektedir (Shlykov, 2015: 43). 2008 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik krizinin ardından AB ve Yunanistan arasında ortaya çıkan borç krizi döneminde Yunanistan çoğu zaman AB'ye karşı Rusya'yı devreye sokmaya çalışmıştır. Bu dönemde Rusya tarafından desteklenen Yunanistan, bunun karşılığında Mart 2014'de Kırım'ı ilhakı döneminde AB'nin ikazlarını dikkate almayarak Rusya'nın tarafında bir tutum sergilemiştir. Hatta Nisan 2015'te Moskova'yı ziyaret eden Yunanistan Başbakanı Alexis Tsipras, AB'ye Rusya'ya karşı başlatılan yaptırımların kaldırılması çağrısında bulunmuştur (Triana, 2017: 2).

5.7. Rusya-GKRY İlişkileri

Rusya'nın kültürel alanda Ortodoksluk temelinde ortak bağlarının olmasından dolayı Yunanistan gibi GKRY ile de siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlü ilişkileri bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminde başlayan iyi ilişkiler günümüzde de devam etmektedir.

Sovyet Rusya, Soğuk Savaş döneminin başlangıcından itibaren Kıbrıs politikasını “bağımsız ve bağlantısız Kıbrıs” prensibi üzerine inşa etmiştir (Şahin, 2019b: 37). Bu dönemde Moskova, Doğu Akdeniz'deki jeostratejik konumu nedeniyle Kıbrıs'a özel bir önem atfetmiş ve adanın NATO üssüne dönüştürülmesini istememiştir. Bu nedenle Sovyet Yönetimi, öncelikle İngiltere'nin adadaki üslerini terk etmesini sağlayacak girişimleri desteklemiş, ardından da ada konusunda NATO üyeleri arasında derin siyasi çatlaklar olmasını bekleyerek Kıbrıs'ı kendi nüfuzu altına almaya çalışmıştır (Hasanoğlu, 2015: 54). Bu dönem içinde Moskova, adanın NATO üyesi bir ülkenin kontrolüne girmesine karşı olması nedeniyle Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşme girişimlerine sıcak bakmamıştır.

Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde taraflar arasındaki iyi ilişkiler ivme kazanmıştır. Adanın silahlandırılmasına karşı çıkan NATO'nun uyarılarını dikkate almayan Rusya, 1995 ve 1996 yıllarında imzaladığı antlaşmalarla GKRY'ye 43 adet BMP-3 zırhlı personel taşıyıcı ve 41 adet T-80 tankı satmayı başarmıştır (Ertekin, 2012: 135). Yine daha önceki antlaşmalar gereği olarak 5 Ocak 1997'de S-300 hava savunma füzesi satışı öngören bir antlaşma ise, Türkiye'nin kararlı tutumu nedeniyle uygulamaya konulamamıştır. Bu gelişme üzerine satın alınan füzeler Yunanistan Silahlı Kuvvetlerine teslim edilerek Girit Adası'ndaki depolara yerleştirilmiştir (Triana, 2017: 1). Bu gelişmelerden sonraki dönemde Rus Cumhurbaşkanı Medvedev'in Ekim 2010'da Lefkoşe'yi ziyareti, Rusya'nın hem Kıbrıs'a hem de Doğu Akdeniz'e verdiği önemin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Ziyaret sırasında imzalanan 15 antlaşma ile ikili ilişkilerin geniş bir alana yayılmaya çalışılması dikkat çekmektedir (Hasanoğlu, 2015: 57).

2011 yılında AB bünyesinde Yunanistan ve GKRY'nin borç kriziyle karşı karşıya kalması, Rusya'nın iki AB üyesi üzerinde nüfuzunun kuvvetlenmesine neden olmuştur. Bu dönemde Rusya'nın iki milyar avro borç vermesinin ardından GKRY, beş milyar avro daha borç talebinde bulunmuştur. Bu gelişmeyi takip eden uzmanlar, Rusya'nın borç verme girişimini GKRY'nin gelecekte keşfedilebilecek doğal gaz rezervleri üstünde söz sahibi olmak istiyor şeklinde yorumlamıştır (Nopens, 2013: 4). Bu dönemde gelişen ikili ilişkiler çerçevesinde Rusya, 10 Ocak 2014'te GKRY ile yaptığı bir antlaşma ile Paphos Uluslararası Havalimanı'nın askeri kısmı niteliğindeki “Andreas Papandreu Hava Üssü” ve “Limasol yakınlarındaki Evangelos Florakis Deniz Üssü”nü kullanma iznini elde etmiştir (Aydın, 2019: 33). Rusya'nın kullanım izni elde ettiği iki üssü, Orta Doğu'da meydana gelebilecek bir kriz durumunda bölgedeki vatandaşlarını kurtarma operasyonları için kullanmayı planladığı iddia edilmektedir (Zonova, 2015: 526; Triana, 2017: 1). Bu antlaşmanın hemen ardından Şubat 2014'te Rus Deniz Filosuna ait “Büyük Petro” adlı kruvazör Limasol Limanı'nı ziyaret etmiştir. Bu gelişme üzerine Rum Savunma Bakanı Fotis Fotiu, adı geçen gemiyi ziyaret ederek, “savaş gemilerinin Ada'ya gelmesinin siyasi ve ekonomik açıdan faydalarına” vurgu yapması, taraflar arasındaki ilişkinin geldiği noktayı göstermesi bakımından ilginçtir (Hasanoğlu, 2015: 57). Bu gelişmenin ardından GKRY, ayrıca ABD'nin karşı çıkmasına rağmen Rusya'ya terörizmle mücadele kapsamında limanlarını kullanma iznini vermiştir (Stergiou, 2017: 108).

NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ın siyasi bakımdan bölünmüş durumdaki Kıbrıs Adası ile ilgili anlaşmazlıkları, Rusya'ya hem GKRY ile hem bölgesel politikalarının uygulanmasında önemli avantajlar sunmaktadır. ABD, Rusya ve GKRY arasındaki iyi ilişkilere sıcak bakmamaktadır. Bu yüzden ABD, iki yönetim arasındaki işbirliği yerine bölgede İsrail, Yunanistan ve GKRY arasındaki işbirliğini desteklemektedir. Bu konuda ABD'nin üç yönetim arasında işbirliğini desteklemek amacıyla 2019'da hazırladığı "Doğu Akdeniz'de Enerji Ortaklığı" yasa tasarısı, Rusya'nın Paphos ve Limasol limanlarını kullanılmasını yasaklamayı öngörmektedir. ABD yasa tasarısı, GKRY tarafından kabul edilmediği gibi Moskova'nın da tepkisini çekmiştir (Atlas ve İstikbal, 2020: 193).

6. Sonuç

Doğu Akdeniz'in jeostratejik konumu ve sahip olduğu jeopolitik özellikleriyle, uluslararası sistemdeki önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Buna paralel bir şekilde küresel güçlerin bölgeye ilgisinin artması, taraflar arasındaki var olan rekabeti kızıştırmaktadır. Daha önce ortaya atılan "Deniz Hâkimiyet Teorisi", "Kara Hâkimiyet Teorisi" ve Kenar Kuşak Teorisi" gibi ana akım jeopolitik teorilerde öngörülen iddiaların hayata geçirilebilmesi, Akdeniz'in etkin bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Asya ve Avrupa'ya yayılmış geniş topraklarıyla bulunduğu coğrafyaya hapsediğine inanan ve adı geçen teorilerde kendisine önemli roller atfeden Rusya da, büyük güç olma ümidini Akdeniz vasıtasıyla dünya denizleri ve okyanuslarında varlık göstermesine bağlamaktadır. Bu konuda tüm çabalarına rağmen bugüne kadar bu hedefine ulaşmada başarılı olamamıştır. Ancak bu başarısızlığına karşın mücadelesinden de vazgeçmemiştir.

Bu nedenle yeniden geri döndüğü Doğu Akdeniz, jeopolitik rekabetin arenası gibidir. Sadece günümüzün büyük güçleri değil geçmiş dönemde küresel güç rolünü oynamış olan İngiltere ve Fransa da bölgedeki varlığını devam ettirebilmek için mücadele etmektedir. Örneğin daha önceki küresel güçlerden biri olan İngiltere, güç sıralamasındaki yerini kaybetmesine bağlı olarak Doğu Akdeniz'deki birçok bölgeyi terk etmek zorunda kalsa da, üsleri aracılığıyla Kıbrıs'taki varlığını korumayı başarmıştır. Nitekim Körfez Krizi sırasında ABD ile birlikte Irak'a karşı harekâta Kıbrıs'taki üslerini kullanmıştır. Diğer güç Fransa, bölgede varlığını göstermek için mücadele etmektedir. Bu maksatla GKRY ile 1 Mart 2007'de imzaladığı askeri işbirliği antlaşması ile Baf kentinde bulunan "Andreas Papandreu Hava Üssü"nü kullanım hakkını kazanmıştır. Günümüzün küresel gücü ABD ise, İncirlik/Adana (Türkiye), Suda/Girit (Yunanistan) ve Gaeta (İtalya) gibi bölgelerde tesis ettiği askeri üslerinin yanında ilave olarak uçak gemilerini de içeren 6. Filosu ile bölgedeki üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışmaktadır (Yaycı, 2012, 6). Bölgeye tekrar geri dönen Rusya ise, geçmiş dönemlerde edindiği tecrübelerle de dayanarak küresel bir güç olduğunu ispatlayabilmek için bölgedeki varlığını kalıcı hale getirmeye çalışmaktadır.

Bu noktada Rusya'nın büyük güç olduğu iddiasının gerçekleşme olasılığı incelemekte fayda vardır. Bunun için en uygun yöntemin, Rusya ve rakibi ABD'nin yeteneklerinin mukayese edilmesi olduğu düşünülmektedir. Bu konuda elde edilen sonuç, Rusya'nın beklentilerinin tam tersi olduğunu göstermektedir. İnceleme neticesinde uluslararası sistemde askeri, ekonomik ve diplomatik alanlarda Rusya'nın ABD'ye göre konumunun zayıf olduğu ortadadır. Rusya'nın savunma bütçesi, ABD'nin onda biridir. Yakın çevresinin dışındaki çatışmalara kontrol veya müdahale edebilecek güce sahip değildir. Ekonomik alanda, Rusya'nın gücü ABD'nin yanında cüce gibi kalmaktadır. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre, Rusya'nın Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) 1.58 trilyon dolar iken; ABD GSMH ise, 20.51 trilyon dolardır. Diplomatik alanda da durum farklı değildir. Rusya, sınırları boyunca ortaya çıkan sorunları kontrol etmede yetersiz kalmaktadır (Clark, 2019: 232). ABD'nin de siyasi gücü ve kontrolü giderek zayıflamaktadır. Bu yüzden ortaya çıkan yeni büyük güçlerden dolayı çok kutuplu dünya düzeni iddiaları giderek artmaktadır. Fakat Rusya'nın gücü de, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da tam anlamıyla kontrol edebilecek bir boyutta olmadığı açıkça ortadadır. Bu haliyle Rusya için küresel güçten ziyade, her iki bölgede de revizyonist bir güç denmesi daha doğru olacaktır (Clark, 2019: 238; Rumer, 2007: 53).

Büyük güç olma iddiasıyla bağlantılı olarak bölgedeki hedeflerine ulaşma derecesine bakmak da, genel bir değerlendirme için uygun ipuçları verebilir. ABD'yi dengelemek amacıyla başlattığı girişimlerinden bölgede küçümsenmeyecek bir taban bulduğu söylenebilir. Zaten bu alandaki hedefi, ABD'yi bölgeden tamamen dışlamak değildir. Bu bölgedeki hedefi ile Orta Doğu Politikasının hedefi aynıdır. Yani iki bölgedeki

rekabetten de, Rusya'nın prestijini artırarak ABD gibi büyük güç olduğunu ispatlayarak çıkmaktır. Bunu yaparken, Doğu Akdeniz'de çok daha dikkatli olmak zorundadır. Zira Orta Doğu'nun aksine burada NATO ile de doğrudan temas halindedir. Bu tehlikeli duruma karşı, Suriye'deki üslerine modern silah ve teçhizatın oluşturan çok katmanlı bir hava savunma sistemi tesis etmiştir. Ancak bu NATO'yu engelleyebilecek yeterlilikte değildir. Bölgede geliştirdiği olumlu ilişkiler vasıtasıyla İsrail'in dizginlenebilmesinde elde ettiği ayrıcalıklı konumu, kendi hanesine bir artı olarak yazılabilir. Ancak silah sanayi ürünlerinin satışı konusunda beklentilerin kısa kaldığını da kabul edilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde enerji alanında da belirli bir mesafe kat edilmiş olmakla birlikte, bölgesel politikalara etki edebilecek bir boyutta olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bölgedeki varlığıyla, Rus denizciliğinin çıkarlarını koruma konusunda gerekli önlemleri alabilme yeterliliğine sahip olduğu söylenebilir. Bu haliyle bölgede ABD ve AB üzerinde gerekli etki doğurduğu düşünülmektedir.

Küresel güç olma iddiasıyla uyumlu olmayan diğer bir durum, Rusya'nın bölgedeki sorunlara karşı mesafeli yaklaşımıdır. Bölge ülkelerinin büyük güçlerden beklediği en önemli iki görevden biri, bölgesel sorunların çözümüne arabuluculuk yapması; diğeri, bölgesel güvenliğin sağlanmasıdır. Günümüzde Doğu Akdeniz'de Arap-İsrail Sorunu, Kıbrıs Sorunu ve deniz yetki alanlarının paylaşımıyla ilgili son dönemde ortaya çıkan Türk-Yunan rekabeti bölgede kronik haline gelmiş ve çözüm bekleyen sorunlardır. Rusya, diplomatik tarafsızlık misyonunu kaybetmeme adına mümkün olduğu kadar bu sorunlara taraf olmama yönünde tutum sergilemektedir. Tarihi ve kültürel açıdan Rusya'nın gerek Yunanistan gerekse GKRY ile güçlü bağları bulunmaktadır. Buna rağmen bu sorunlar karşısında rasyonel bir politika takip ettiği görülmektedir. Sorunlar gündeme geldiğinde, taraflar arasında eşit mesafe ilkesine göre hareket ettiğini ifade etmekte ve çözüm tarzı olarak da, uluslararası hukuk, deniz hukuku ve BMGK kararları doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Alekseenkova, 2020: 54). Bu durum Rusya'nın bölgede güçlenmesine bağlı olarak değişebilecektir. Bölgedeki güvenliği sağlama konusunda yetersiz olduğu tartışma götürmeyen bir gerçektir. ABD'nin Orta Doğu ve Akdeniz'deki askeri varlığı göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın bu alandaki zafiyeti daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu haliyle ABD ve NATO, bölgede güvenlik üreten iki aktör olarak kendilerini kabul ettirmiş durumdadırlar.

Rusya, bölgedeki rekabetinde başarılı olabilmesi için daha fazla askeri güce ihtiyacı olduğunun bilincindedir. Bu yüzden Mısır ve Libya'da askeri üs elde etmek amacıyla girişimlerini sürdürmektedir. Ancak bugüne kadar olumlu bir sonuç alamamıştır. Bu nedenle Suriye'deki Deniz Üssü'nün önemi daha da arttığı görülmektedir. Tartus Deniz Üssü'ne sahip olmasıyla, bölgede elde ettiği üç avantaj ön plana çıkmaktadır. İlki, bu vesileyle Doğu Akdeniz'de NATO'yu dengeleyebilen bir güç haline gelmesidir. Bu sayede ayrıca NATO'nun Doğu Avrupa'da yapacağı baskıyı dengeleme imkânına da sahip olmaktadır. İkincisi, bölgeye yönelik enerji politikasıyla ilgilidir. Buradaki deniz gücü vasıtasıyla bölgedeki denklemlerde ağırlığının artmasına bağlı olarak bölgedeki enerji politikalarının belirlenmesindeki etkisinin de artacağı düşünülmektedir. Sonuncusu ise, sıcak denizlere ulaşma konusunda önündeki en büyük engel niteliğindeki Türkiye'yi hem karadan Orta Doğu'da, hem de denizden Doğu Akdeniz'de kuşatma imkânına sahip olmasıdır. Aslında bölgede oluşan bu durum, Nikolay Rimskiy-Korsakov isimli Rus uzmanının "Rusya'ya Neden Donanma Lazım?" adlı çalışmasında önerdiği şartlara birebir benzerlik göstermektedir. Rusların kara savaşlarında Osmanlı'ya öldürücü darbeyi bir türlü vuramadığını iddia eden Rimskiy-Korsakov; bunun yerine "Osmanlı'nın kalbi olan İstanbul'a donanma ile Akdeniz üzerinden saldırmayı" önermiştir (Derviş ve Devrisheva, 2015: 362).

Doğu Akdeniz'in iki önemli aktörü konumundaki Rusya ve Türkiye, Libya'daki çatışmada farklı çıkar grupları içinde yer almaktadır. Bu durum sadece Libya'da değil, Suriye, Kırım ve Dağlık Karabağ bölgeleri içinde geçerlidir. Bu ilginç duruma karşın iki aktör, savunma, enerji ve ticaret alanlarında birçok büyük projelere imza atmıştır. Libya'da farklı tarafları desteklemelerine rağmen ülkede istikrarın sağlanması adına taraflar arasında ateşkes antlaşması yapılabilmesi için ortak girişimde bulunabilmektedir. Bu maksatla rakip taraflar, Türkiye ve Rusya'nın desteğiyle Ocak 2019'da Moskova'da bir araya gelmiştir. Astana Sürecine benzer olan bu girişim, Hafter'in son anda imzadan vazgeçmesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Eljarh, 2020: 41). Dolayısıyla Suriye'dekine benzer girişimler Libya'da da tekrarlanmaktadır. Gelişmeleri yakından takip eden gazeteci Sedat Ergin; örneği az bulunabilecek olan bu özel durumu, "çatışarak, rekabet ederek işbirliği yapmak" diye tarif etmektedir (2020: 10). ABD ve AB ile bölgede çıkarları çatışan Türkiye ile Rusya, aralarında ciddi anlaşmazlık ve uzlaşmazlık noktaları olmasına karşın, bir taraftan da çıkarlarına uygun işbirliği alanları yaratmaktadırlar. Son dönemde Türkiye'nin ABD ve AB ile ilişkilerinin giderek zemin kaybetmesi

neticesinde, bölgede kazanan tarafın Türkiye'den ziyade Rusya olma olasılığı daha fazladır. Doğal olarak böyle bir durumda, iki ülke arasındaki pazarlık şartlarının Rusya'nın lehine arttığını kabul etmek gerekmektedir.

Rusya'nın Doğu Akdeniz'de varlığını güçlendirmeye devam etmesi, gelecekte Türkiye açısından iki önemli sonuç doğurabileceği öngörülmektedir. İlki, bölgenin güvenliği ile ilgidir. ABD ve AB, bölgede ABD'nin küçümsenmeyecek askeri varlığı olmasına rağmen Akdeniz'in güvenliğinin NATO tarafından sağlanması eğilimindedir. Rusya'nın Suriye'de elde ettiği konum NATO'ya kayda değer bir tehdit oluşturmaktadır. Bunun için en uygun tedbir, Kıbrıs'ın NATO'ya dahil edilmesi ve böylece Rusya'ya biraz daha yaklaşılarak etki yarıçapının daraltılmasıdır. Bu tedbirin uygulamaya konmasının önündeki engel Türkiye'nin bu konuda bilinen tutumudur. Türkiye'nin NATO'dan ayrılmaya karar vermesi halinde, NATO'nun ilk hamlesinin bu yönde olacağından şüphe yoktur. Böyle bir durumda Türkiye'nin bölgedeki elastikiyetinin ne derece azalacağını söylemeye bile gerek yoktur. Diğeri ise, bölgede kültürel işbirliği alanında oluşan ortak platformla ilgilidir. Bu konuda Rusya, Yunanistan ve GKRY arasında oluşan "Ortodoks Eksen", Yunanistan ve GKRY'nin bölgedeki manevra kabiliyetini siyasi ve askeri gücü ile orantılı olmayan bir şekilde artırdığına şahit olunmaktadır. ABD karşıtlığı zorlamasıyla Orta Doğu'da olduğu gibi Doğu Akdeniz'de oluşan Rus-Türk ortaklığının hakim olduğu bu dönemde söz konusu eksenin etkisi fazla hissedilmeyebilir. Ancak bu ortaklığın bozulması halinde, bu eksenden kaynaklanabilecek sorunların çözümü, Türk Dış Politikasına önemli bir gündem maddesine dönüşme ihtimalinin yüksek olduğu göz ardı edilmemelidir.

Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikalarının başarısı, tıpkı Orta Doğu Politikasında olduğu gibi ülke içi istikrarın sağlanmasının ardından Suriye'nin yeniden yapılandırılmasındaki rolüne bağlıdır. Rusya'daki mevcut ekonomik şartlar, Suriye'ye kaynak ayırabilmesi için uygun değildir. Bu alandaki kaynak beklentisinin AB dışında bir adresi bulunmamaktadır. Bu nedenle Moskova'nın bölgede AB'yi hedef alan ve dışlayan ya da AB'nin çıkarlarına aykırı politikaları devreye sokmasının pek de rasyonel bir hareket tarzı olmayacağı düşünülmektedir. Suriye'nin sorunlarının çözümü konusunda Rusya'nın tutumu ve bu alanda elde edeceği başarı, bölgedeki güven ve prestijinin artmasına neden olabilecektir. Bölgede güvenilir ve işbirliği yapılabilir görüntüsünü kazandıktan sonra Mısır ve Libya gibi ülkelerde askeri üs elde etmesi, doğal olarak daha kolay olabilecektir. Ancak bölgede daha fazla askeri üs elde etme durumunda da, mevcut ekonomik durumuyla bu üslerin varlığını ve kalıcılığını uzun süre devam ettirebilme sorunuyla baş etmek zorunda kalabilecektir. Bu genel verilerin ışığı altında konuya bir bütün olarak bakıldığında, Rusya'nın kısa ve orta vadede bölgeden geri dönüşünü gerektirebilecek olumsuz bir durum olmadığı; ancak aynı zaman dilimi içinde bölgede büyük güç olmasını sağlayabilecek bir potansiyele de sahip olamadığı, bölgede güvenliğini sağlayabilme yeteneğine ulaşmadığı müddetçe bölgede büyük güç olarak kabul edilme olasılığının bulunmadığı; bu nedenle de, kısa ve orta vadedeki önceliğini bölgede kalıcılığını pekiştirecek politikalara vermesinin daha doğru olacağı; tüm bu olumsuz duruma rağmen şartların Rusya'nın lehine gelişmesi ve neticede büyük güç olma hedefine ulaşması halinde bölgede bu durumdan en fazla zarar görecektir.

Kaynaklar

- Akgül, S. (1995). *Rusya'nın Doğu Anadolu Politikası (1918'e Kadar)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Akın, İ. (2019). "Süveyş Kanalı Geçiş Rejimi ve Akdeniz'in Statüsü" İçinde. H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt I*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2302. 304-315.
- Alekseenkova, E. (2020). "Russia Navigates Complex Competing Interests in the Eastern Mediterranean". M. Tanchum (Ed.), *Eastern Mediterranean In Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*, Within. Ankara(Turkey): Publication of Association of Konrad-Adenauer-Stiftung. 52-58.
- Askeroğlu, S. (2020). Rusya'nın Büyük Güç Olma Stratejisi. Ankara: Orion Kitabevi.
- Allison, R. (2013). "Russia and Syria: Explaining Alignment with A Regime in Crisis". *International Affairs*, 89(4), 796 - 823.
- Atlas, M. İ. ve İstikbal, D. (2020). "Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları". K. İnat, M. Ataman ve B. Duran (Ed.ler), *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, İçinde. Ankara: SETA Kitapları 60. 183-208.
- Aydın, A. (2019). "Rusya'nın Enerji ve Güney Kıbrıs Politikası", *Stratejik Analiz Dergisi*, 10(89), 30 - 33.
- Balık, İ. (2018). "Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları", *Kent Akademisi Dergisi*, 11(1), 86 - 98.

- Bayer, D. (2019). "NATO'nun Akdeniz Politikası". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2303. 873-886.
- Beccaro, A. and Maass, A. S. (2017). *The Russian Web in the Mediterranean Region*. Milano(Italy): Analysis of the Institute for International Political Studies (ISPI) No: 308.
- Bediz, D. (1951). "Süveyş Kanalı'nın Önemi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(3), 229-352.
- Borshchevskaya, A. and Eljarh, M. (2018). *Russia in the Mediterranean: Strategies and Aspirations*, Washinton(The U.S.): Mediterranean Dialogue Series No. 12 Published by the Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Bregolat, E. (2018). "Russia in the Mediterranean and in Europe". *IEMed Mediterranean Yearbook 2018*, Within. Barcelano(Spain): Publication of The European Institute of the Mediterranean. 36-39.
- Chorev, S.; Feith, D. J.; Cropsey, S.; Dorset, J. and Roughead, G. (2019). *The Eastern Mediterranean in the New Era of Major-Power Competition: Prospects for U.S.-Israeli Cooperation*. Washington(The U.S.): Publication of the Hudson Institute.
- Chuprygin, A. (2019). "Russia and the United States in the Cases of Egypt and Libya". K. Mezran and A. Varvell (Eds), *The MENA Region: A Great Power Competition*, Within. Milano(Italy): Publication of The Institute for International Political Studies (ISPI). 93-105.
- Clark, J. R. (2019). "Russia's Indirect Grand Strategy", *ORBIS*, 63(2), 225 - 239.
- Cristiani, D. (2020). *Framing Russia's Mediterranean Return: Stages, Roots, and Logics*, Washinton (The U.S.): Publication of The German Marshall Fund of the United States (GMF).
- Davis, A. (2015). *The 2015 Maritime Doctrine of the Russian Federation*, Newport(The U.S.): Publication of United States Naval War College.
- Derviş, L. ve Devrisheva, K. (2015). "Çarlık Rusyası'nın Akdeniz Politikası'nın Arka Planı", *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, 3: 351-364.
- Eljarh, M. (2020). "Escalating Complexity in Libya's Ongoing Conflict". M. Tanchum (Ed.), *Eastern Mediterranean In Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*, Within. Ankara(Turkey): Publication of Association of Konrad-Adenauer-Stiftung. 39-44.
- Ergin, S. (2020, Aralık 29). *2020'den 2021'e Dış Politika (1): Rusya İle Rekabet, Çatışma ve İşbirliği El Ele Yürüyor*. Hürriyet Gazetesi.
- Ertekin, B. A. (2012). "Neo-Rusya'nın Akdeniz Rüyası: Neo-Rusya'nın Suriye Arap Baharı'ndaki Rolü", *Bilge Strateji Dergisi*, 4(7), 131 - 163.
- Facon, I. (2017). *Russia's National Security Strategy and Military Doctrine and their Implications for the EU*. Brussels (Belgium): Publication of Foundation for Strategic Research (Paris).
- Federzoni, L. (1936). "Hegemony in the Mediterranean", *Foreign Affairs*, 140(3): 387-397.
- Feith, D. J. and Chorev, S. (2019). *Russia's Eastern Mediterranean Strategy—Implications for the United States and Israel*. Washington(The U.S.): Publication of the National Institute for Public Policy No: 450.
- Frost, R. I. (2000). *The Northern Wars*. London (The UK): Publication of Longman.
- Goryanof, S. (2006). *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları No: 633.
- Gönül, C. O. (2019). "Uluslararası Teoriler Açısından Akdeniz Coğrafyası". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt I*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2302. 339-349.
- Gürdeniz, C. (2020). *Doğu Akdeniz: Mavi Vatan'ın Güney Cephesi*, 4. Baskı. Ankara: Pankuş Yayınları.
- Gvosdev, N. K. (2019). "Russian Strategic Goals in the Middle East". M. Laruelle (Ed.), *Russia's Policy in Syria and the Middle East*, Within. Washinton(The U.S.): Publication of The Institute for European, Russian and Eurasian Studies (The George Washinton University) No: 212. 7-10.
- Hasanoğlu, İ. (2015). "Doğu Akdeniz'de Rusya'nın Stratejik Müttefiki: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi", *EkoAvrasya Dergisi*, 29, 54-57.
- Hasanoğlu, İ. ve Abbasov, E. (2019). "Rusya Federasyonu'nun Akdeniz Politikasında Kıbrıs". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt I*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2302. 803-818.
- İnat, K. ve Duran, B. (2020). "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası'nın Temel Parametreleri". K. İnat, M. Ataman ve B. Duran (Ed.ler), *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, İçinde. Ankara: SETA Kitapları 60. 9-30.
- İşcan, İ. H. (2004). "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 47-79.
- Kappis, V. (2016). "The Bear Learns to Swim: Russia's Re-emergence in the Mediterranean", *Eastern Mediterranean Geopolitical Review*, 2, 29-49.
- Kavaz, İ. (2020). "Doğu Akdeniz'de Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergahları". K. İnat, M. Ataman

- ve B. Duran (Ed.ler), *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, İçinde. Ankara: SETA Kitapları 60. 275-293.
- Keleş, E. (2008). "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 123-139.
- Keleş, E. (2009). "Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(46), 89-142.
- Kiren, A. (2019). "Akdeniz'in İki 'Başat Güç' Adayı: Osmanlı ve İspanyol İmparatorlukları (1518-1578)". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt I*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2302. 14-35.
- Köse, İ. (2015). "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 19, 241-276.
- Köse, İ. (2019). "I. Dünya Savaşı'nın İlk Gizli Anlaşması: İstanbul ve Boğazlar'ın Rus Çarlığı'na Bırakılması (Mart-Nisan 1915)", *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 89, 1-27.
- Krasna, J. (2018). *Moscow on the Mediterranean: Russia and Israel's Relationship*. Philadelphia (The U.S.): Publication of the Foreign Policy Research Institute.
- Kuzucu, S. (2013). "Rus Çarı I. Pavel Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri ve Napolyon'a Karşı Ortak Mücadele", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 38, 75-87.
- Lasensky, S. B. and Michlin-Shapir, V. (2019). "Avoiding Zero-Sum: Israel and Russia in an Evolving Middle East". K. Mezran and A. Varvell (Eds), *The MENA Region: A Great Power Competition*, Within. Milano(Italy): Publication of the Institute for International Political Studies (ISPI). 141-157.
- Litsas, S. N. (2017). "Russia in the Eastern Mediterranean: Intervention, Deterrence, Containment", *Digest of Middle East Studies*, 26(1), 56-73.
- Lovotti, C. (2019). "Redistribution of Power in the Middle East: Moscow's Return to Syria". K. Mezran and A. Varvell (Eds), *The MENA Region: A Great Power Competition*, Within. Milano(Italy): Publication of The Institute for International Political Studies (ISPI). 65-78.
- Mackinder, H. J. (1919). *Democratic Ideals and Reality*. New York(The U.S.): Publication of Henry Holt and Company.
- Mackinder, H. J. (2004). "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Journal*, 170(4): 298-321.
- Marshall, T. (2019). Coğrafya Mahkumları (4. Baskı). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Menekşe, M. (2013). "Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nde "Kıbrıs Meselesi" (1878-1923)", *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 1(Özel Sayı-1), 309-325.
- Newlin, C.; Conley, H. A.; Viakhireva, Natalia and Timofeev, Ivan (2020). *U.S.-Russia Relations at a Crossroads*. Washinton (The U.S.): Publication of The Center for Strategic and International Studies (CSIS).
- Nopens, P. (2013). *Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean*. Brussels(Belgium): Publication of EGMONT - Royal Institute for International Relations.
- Nogayeva, A. and Jumadilova, G. (2019). "Variability in the Mediterranean Geopolitics: Connect-Analysis (Link Analysis)". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt I*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2302. 350-364.
- Orhan, A. ve Tamçelik, S. (2019). "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği ve Akdeniz". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2303. 1083-1100.
- Ozan, E. (2020). "Doğu Akdeniz'de ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'nin Güvenliği", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 159-188.
- Özçelik, S. (2019). "ABD'nin Akdeniz Politikası". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt I*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2302. 769-786.
- Özdemir, Ç. (2018). *Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi*, İstanbul: SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları) Vakfı Yayını No: 230.
- Özekin, M. K. (2020). "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", *Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 16(33): 1-51.
- Özkan, R. Ö. (2010). *The Soviet Territorial Demands From Turkey: 1939-1946*. Unpublished Master's Thesis. Ankara: The Graduate School Of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Örselli, E. ve Babahanoğlu, V. (2019). "Doğu Akdeniz'de Açılmaya Çalışılan Pandoranın Kutusu: Enerji Kaynaklarından Alan Hâkimiyetine Uzanan Ekonomi Politik Hesaplar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66): 388-400.
- Pedro, N. (2017). "How Does Russia Conceive of the Mediterranean Space in Its Official Discourse and Narratives? A Critical Discourse Analysis". A. Ehteshami, D. Huber and M. C. Paciello (Eds), *The Mediterranean Reset: Geopolitics in a New Age*, Within. Durham(The UK): Publication of Global Policy Journal. 48-59.

- Petersen, A. (2011). *World Island: Eurasian Geopolitics and the Fate of the West*. California (The U.S.): Publication of PRAEGER.
- Roucek, J. S. (1953). "The Geopolitics of the Mediterranean, I ", *American Journal of Economics and Sociology*, 12(4): 347-354.
- Roucek, J. S. (1953a). "The Geopolitics of the Mediterranean, II ", *American Journal of Economics and Sociology*, 13(1): 71-86.
- Rumer, E. B. (2007). *Russian Foreign Policy Beyond Putin*. New York(The U.S.): Publication of Adelphi Paper 390 Published by Routledge.
- Sarıaslan, F. (2019). "Türkiye-Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerin Etkisi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 54, 526 - 559.
- Shlykov, P. (2015). "Russian Foreign Policy in the Eastern Mediterranean since 1991". S. N. Litsas and A. Tziampiris (Eds), *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Politics and Power*, Within. Burlington(The U.S.): Publication of Ashgate Publishing Company. 31-49.
- Stergiou, A. (2017). "Russia's Energy and Defense Strategy in the Eastern Mediterranean", *Journal of Economics World*, 5(2): 101-119.
- Stogiannos, A. (2019). *The Genesis of Geopolitics and Friedrich Ratzel*. Cham(Switzerland): Publication of Springer.
- Şafak, E. (2019). *Doğu Akdeniz'de Enerji Bağlamında Değişen Dengeler*, Lefkoşa(KKTC): Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Doğu Enstitüsü Yayını Rapor No: 2.
- Şahin, İ. (2016). "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)". *Asia Minor Studies*, 4(7): 149-176.
- Şahin, M. (2019). "Akdeniz: Doğu-Batı Arasındaki Köprü ve Medeniyetler Buluşması". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt I*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2302. 3-13.
- Şahin, G. (2019a). "Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye", *Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 15(29): 199-230.
- Şahin, İ. (2019b). *Doğu Akdeniz'de Enerji Çatışması ve İşbirliği*, Ankara: ORSAM (Orta Doğu Araştırmaları Merkezi) Yayını No: 3.
- Telli, A. (2019). "Orta Doğu Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz Faktörü". H. Çomak ve B.Ş. Şeker (Ed.ler), *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayınları No: 2303. 1016-1025.
- Tepeyurt, M. ve Coşkun, B. B. (2016). "Tarihsel Süreçte Bir Kağıt Asker Olarak Ortadoğu'da Rus Varlığı". S. Kaya (Ed.), *Rusya'nın Doğu Politikası*, İçinde. Bursa: Ekin Yayınevi. 205-248.
- Triana, J. M. P. (2017). *Russia in the Eastern Mediterranean: A Counterweight to the West?*, Barcelona(Spain): Publication of the Barcelona Centre for International Affairs No:178.
- Turan, Ş. (1951). "1829 Edirne Antlaşması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 111-151.
- Tüysüzöğlü, G. (2014). "Değişen Bölgesel Denklemler Işığında Türkiye-İsrail İlişkileri'nde İşbirliğini Tetikleyen Unsurlar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 588-609.
- Tziarras, Z. (2019). "The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean - An Introduction". Zenonas Tziarras (Ed.), *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean*, Within. Oslo(Norvey): Report 3 Published by Peace Research Institute Oslo (PRIO). 5-10.
- Üren, M. (2019). "Orta Doğu'daki Yeni Jeopolitik Ortamda Rusya'nın Suriye Politikası", *Avrasya İncelemeleri Dergisi* VIII(2), 231-275.
- Üren, M. (2020). Rusya'nın Kürt Politikası ve Orta Doğu Bölgesine Yansımaları, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11(Ek), 34-55.
- Vatansever, M. (2010). "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel Sayı), 1487-1530.
- Vego, M. (2006). "Soviet and Russian Strategy in the Mediterranean since 1945". J. B. Hattendorf (Ed.), *Naval Policy and Strategy in the Mediterranean*, Within. London(The U.K.): Publication of Frank Cass Publishers. 164-195.
- Vernadsky, G. (1946). *A History of Russia*, Fourth Edition. New Haven(The U.S.): Yale University Press.
- Yaşar, A. (2017). *Jeopolitik Bakımdan Suriye-Rusya İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- Yaycı, C. (2012). "Doğu Akdeniz'in Paylaşım Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji Dergisi*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi No: 1213.
- Yorulmaz, R. (2019). "Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz", *Stratejik Analiz Dergisi*, 10(88), 80-83.
- Zonova, T. (2015). "Mediterranean Trend in the Russia's Foreign Policy", *Rivista di Studi Politici Internazionali*, 82(4), 521-530.

Wechsler, W. F. (2019). "US Withdrawal from the Middle East: Perceptions and Reality". K. Mezran and A. Varvell (Eds), *The MENA Region: A Great Power Competition*, Within. Milano(Italy): Publication of The Institute for International Political Studies (ISPI). 13-38.